

M U Z E U L Ț Ă R I I C R I Ș U R I L O R

CRISIA

LV

O R A D E A • 2 0 2 5

ORIZONTURILE DE LOCUIRE DIN CEA DE-A DOUA EPOCĂ A FIERULUI ÎN AȘEZAREA DE LA ORADEA – "SALCA-PEPINIERĂ"

Nagy NORBERT^{*}
Gruia FAZECĂȘ^{**}
Florin GOGÂLTAN^{***}

THE HORIZONS OF HOUSING FROM THE SECOND IRON AGE IN THE SETTLEMENT OF ORADEA – "SALCA-PEPINIERĂ"

ABSTRACT

Oradea – *Salca-Pepinieră* site is located in the southern part of the city, between Ceyrat Street and Rulikowski Cemetery, on the southern side of the current Peța Canal, approximately 100–200 metres away. The site was first discovered in the middle of last century, followed by rescue excavations in 1998-1999, 2014, and 2017. As a result of the excavations, a total of 431 archaeological features were identified in 2014 and 2017. These have been dated to the Neolithic, Bronze Age, Early Iron Age, Late Iron Age, Late Roman Imperial Period, Migration Period, and Middle Ages.

A notable aspect of the site is the identification of three different settlements from the Iron Age: one associated with the Vekerzug culture (Ha D period), a celtic settlement from the La Tène culture, and a Dacian settlement, also belonging to the La Tène culture. The majority of the archaeological material discovered consists of pottery.

In this article, we briefly present the Celtic and Dacian settlements attributed to the La Tène culture. The Celtic settlement comprised a pottery kiln, 7 dwellings, and a pit, these features have been dated to the LT B2–C1 period. The Dacian settlement included 11 pits, dated to the Late La Tène phase (LT D, 1st century BC – 1st century AD).

Keywords: Celtic, Dacian, La Tène culture, settlements, dwellings, pottery kiln.

Situl Oradea – *Salca-Pepinieră* se află în județul Bihor, în partea de sud a orașului Oradea, pe terasa Salca, și are suprafață de aproximativ 4 hectare. Este situat între strada Ceyrat și Cimitirul Rulikowski, pe o terasă, la circa 100–200 m sud de actualul pâraul Peța. Conform ridicărilor militare austriece din secolul al XVIII-lea, în acea vreme pe la baza terasei curgea pâraul *Aduna* (în prezent se numește *Adona*)¹, iar în zonă se aflau grădini de zarzavaturi [*Kert tanya*] (pl. II/1). La sfârșitul secolului al XVIII-lea, cursul pâraului Peța a fost deviat în albia Adonei în urma lucrărilor de canalizare. Terasa coboară brusc spre cursul de apă. La sud și vest de sit se află Cimitirul Rulikowski. Situl a suferit degradări în urma extracției de pământ, a plantărilor de arbori și a folosirii zonei ca groapă de gunoi.

^{*} Muzeul Județean Satu Mare; e-mail: naggy.norbert14@gmail.com.

^{**} Muzeul Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal / Universitatea din Oradea, Centrul de Studii Interdisciplinare; e-mail: gruia74@yahoo.com.

^{***} Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca; e-mail: floringogaltan@gmail.com.

¹ Vende 1901, 62. Pâraul Adona traversează partea vestică a localității Cihei, curgând către nord traversând sudul cartierului Nufărul al orașului Oradea și ocolind situl pe la est.

Deși se cunoștea existența unui sit arheologic în acest loc, perimetrul a fost cercetat arheologic prima dată în anii 1998-1999², cu noi săpături preventive în anii 2014³ și 2017⁴. Cu aceste ocazii au fost identificate rămășițele unor așezări din neolitic, epoca bronzului, epoca târzie a fierului, epoca romană târzie, Epoca migrației și Evul Mediu.

În campania de cercetări din 2014 au fost descoperite 115 complexe, dintre care 3 gropi și 4 clădiri datează din epoca târzie a fierului (cultura La Tène, celtic). În timpul săpăturilor de salvare din 2017, înainte de construirea ansamblului imobiliar din acest perimetru, au fost dezgropate 316 complexe, dintre care 24 erau din Epoca târzie a fierului: au fost identificate 12 gropi, 8 clădiri și un cuptor de ars ceramica.

Lucrarea de față prezintă în principal complexele celtice și dacice din epoca târzie a fierului descoperite în anii 2014 și 2017⁵. În județul Bihor sunt cunoscute până în prezent foarte puține așezări celtice (Biharia⁶, Cefa⁷, Oradea – Sere⁸), de aceea publicarea sitului de la *Salca - Pepinieră* marchează un pas înainte în ceea ce privește cercetarea epocii târzii a fierului din această zonă.

Situl este deosebit de important, datorită faptului că deține așezări din toate cele două orizonturi ale perioadei: La Tène B-C „celtic” și La Tène D „dacic”. Această particularitate permite analizarea continuității tipurilor ceramice și a motivelor decorative.

În valea Crișului Repede au fost identificate mai multe situri arheologice din această perioadă. La sud de Oradea, în localitatea Cefa, săpăturile din 1992 au scos la iveală o locuință adâncită și o groapă menajeră, cu materiale precum fragmente de situlă cu grafit și ceramică neagră lucrată la roată⁹. Cercetările de suprafață au evidențiat urme de așezări și în alte localități bihorene (Sânnicolau Român – Ier¹⁰, Tărian, Sântandrei, Sânmartin¹¹). Potrivit lui S. Dumitrașcu, aceste descoperiri indică prezența celților¹². În Oradea, pe lângă situl de la *Salca-Pepinieră*, a mai fost identificată o altă așezare celtică (Oradea – Sere, cu patru locuințe și două gropi menajeră)¹³.

În imediata apropiere, în județul Hajdú-Bihar (Ungaria), au fost descoperite mai multe situri din epoca târzie a fierului: Ártánd – *Nagyfarkasdomb* (locuință și gropi din sec. III î.Hr.)¹⁴, Biharkeresztes¹⁵, Biharugra¹⁶, Vésztő¹⁷, Zsadány¹⁸ și Berekböszörmény¹⁹ (ceramică și urme de așezări).

² Bulzan, Ghemiș, Fazecaș 2000, 81-140.

³ Fazecaș *et al.* 2015.

⁴ Bodea, Gogâltan, Fazecaș 2019.

⁵ Cercetările arheologice s-au desfășurat sub coordonare lui Fl. Gogâltan și G. Fazecaș.

⁶ Dumitrașcu 1994

⁷ Crișan 1993. 11.

⁸ Bulzan, Ghemiș, Fazecaș 2001, 167.

⁹ Crișan 1993. 11.

¹⁰ <http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=sannicolau-roman-sannicolau-roman-bihor-situl-arheologic-de-la-sannicolau-roman-ier-cod-sit-ran-28326.01>.

¹¹ Hunyadi 1944, 227.

¹² Dumitrașcu 1986, 699.

¹³ <http://cronica.cimec.ro/detaliu.asp?k=1096>.

¹⁴ Mesterházy 1968, 64.

¹⁵ Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/26223>.

¹⁶ Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/38598>.

¹⁷ Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/64782>.

¹⁸ Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/65698>.

¹⁹ Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/20264>.

Complexele La Tène celtice

În timpul cercetării au fost identificate mai multe construcții adâncite:

Cx.58/2017 – la conturare, complexul a fost identificat prin culoarea sa diferită de lutul galben înconjurător. Având formă ovală, s-a măsurat lungimea sa, care era de 332 cm și lățimea sa de 260 cm. După golirea integrală a gropii, s-a constatat că avea o adâncime de 37 cm. Pereții erau drepecți, și fundul denivelat. Ca inventar conținea: fragment de buză (CNTGC) modelat cu mâna, aparținând unei oale mici (pl. IV/1), fragment de buză (CNTFS) dintr-un vas mic, modelat cu mâna (pl. IV/2), fragment de perete (CCTG) dintr-un vas în formă de situlă lucrată la roată, ornamentat cu striuri verticale și motive incizate (pl. IV/3), fragment de perete (CNTFS) dintr-un vas de tip borcan cu buton, modelat cu mâna (pl. IV/4), strachină cu buză îngroșată (CTFS) lucrată la roata olarului (pl. IV/5).

Cx.113/2017 – a fost identificat ca o pată ușor ovală cu dimensiunea de 354 x 330 cm. După golire, profunzimea a fost măsurată la 25 cm față de nivelul conturării. Ca inventar tipic am identificat un fragment de strachină cu buză îngroșată în formă de T (CTFS) modelat la roată, lustruit (pl. IV/6) și un fragment de buză (CTFC) dintr-un vas mare (pl. IV/7).

Cx.59/2014 – groapa are o formă patrulateră, cu colțurile rotunjite, fiind orientată pe direcția ENE-VSV. Pereții gropii sunt drepecți, puțin înclinați înspre interior, iar baza este aproximativ plată, cu mici denivelări. Dimensiunile sunt de 390 x 310 cm., cu o adâncime medie de 24 cm. Din punct de vedere metodologic, s-a recurs la împărțirea pe sferturi a complexului, fiind excavate progresiv jumătățile opuse. S-au obținut așadar două profile perpendiculare, observându-se însă un singur nivel de umplutură, format din pământ brun-cenușiu închis, cu pigmenți de chirpici și cărbune, relativ afănat.

În timpul golirii au fost identificate în total 6 gropi de par, 4 dispuse în colțurile complexului iar alte două pe laturile de nord-est, respectiv sud-vest, în partea centrală. Diametrul și adâncimile acestor gropi variază (ø 10-30 cm. și 10-35 cm. adâncime). În colțul nordic, și prelungit pe latura nord-vestică a fost remarcată o alveolare negativă cu lățime de aproximativ 20 cm.

Ca inventar menționăm trei fragmente de buză (CTFS), lucrate la roată, lustruite (pl. V/1, 2, 7), fragmente de buză (CTFC), lucrate la roată, netezite (pl. V/4, 6, 8), un fragment de buză din oală mică (CCTS), lucrat la roată, lustruită cu grafit (pl. V/3) și un fragment de buză din strachină cu buză invazată (CTFS), lucrată la roată, lustruită (pl. V/5)

Cx.60/2017 – este un complex patrulater cu colțuri rotunjite. Lungimea sa era de 420 cm orientată E-V, lățimea de 400 cm și adâncimea atingea circa 40 cm. În profilul vestic s-a observat că peretele era drept și ușor curbat la bază, baza ușor curbată iar în profilul estic, peretele era curbat și tăiat de Cx.61. Complexul era umplut cu lut semi-compact, gri închis cu urme de chirpici și cărbune. Ca inventar acest complex conținea: un fragment de buză din vas borcan cu buză evazată (CNTGC), modelat cu mâna, lustruit (pl. VI/1), un fragment ceramic (CNTFS), modelat cu mâna (pl. VI/4), fragment de buză din vas mare (CNTGC), modelat cu mâna (pl. VI/5), fragment de buză (CNTFS), modelat cu mâna, lustruit (pl. VI/6) și două fragmente de funduri de vase lucrate la roată cu pasta netezită (pl. VI/2, 3).

Cx.62/2017 – este un complex cu formă ovală. Pe parcursul săpăturii s-au păstrat dimensiunile de la conturare, 400 x 360 cm suprafața. După golire, adâncimea a fost măsurată la 32 cm față de nivelul conturării, complexul avea pereți și fundul îndreptați. Ca inventar amintim: un fragment de buză din vas borcan cu profil arcuit (CNTGC), modelat cu mâna, lustruit (pl. VII/1), fragment de toartă (CNTFS), modelat manual, cu pasta netezită (pl. VII/2), fragment de buză a unei oale de mici dimensiuni (CNTFS), modelată cu mâna, cu urme de ardere secundară,

din pastă netezită (pl. VII/3), fragment de buză (CNTGC), modelat cu mâna, decorat cu brâu alveolar (pl. VII/4), două fragmente de strachină cu buză îngroșată (CTFS), lucrate la roată, unul cu pastă lustruită (pl. VII/5) iar celălalt doar netezit (VII/6), fragment de strachină adâncă cu grafit în pastă (CCTG), lucrat la roată, decorat cu nervură și striuri verticale, netezit (pl. VII/7) și un fragment de situlă cu grafit în pastă (CCTG), lucrat la roată, decorat cu nervură crestată, netezit, având peretele perforat (pl. VII/8).

Cx.304/2017 – este un complex cu formă neregulată. Era înconjurat de alte gropi (de par) cu dimensiuni reduse. Atât la conturare, cât și după finalizarea săpăturii, complexul avea 333 cm lungime în direcția VNV-ESE și 145 cm lățime, adâncime 15 cm. În plan vertical, baza era oblică, iar pereții erau înclinați în unghi obtuz față de bază și curbați. Conținea: un fragment de perete cu buton (CNTGS) al unui vas de tip borcan, modelat cu mâna, lustruit (pl. VIII/1), fragment de perete de vas (CTFS), lucrat la roată, șlefuit (VIII/2) și un fragment de strachină cu buză îngroșată (CTFS), lucrat la roată, lustruit (pl. VIII/3).

Cx.88/2014 – forma complexului este neregulată, vag patrulateră, prezentând numeroase alveolări și trepte cruce. Jumătatea nord-vestică este mai puțin adâncă (adâncime medie 70 cm.), în timp ce jumătatea sud-estică are o adâncime medie de 1,15 cm. Pereți gropii coboară în trepte, cu ușoare cuptoriri în extremitățile nord-estice și sud-vestice. Pe laturile nord-vestică și sud-estică apar diverse alveolări și trepte. Lungimea complexului este de aproximativ 480 cm, iar lățimea (excluzând prelungirea puțin adâncită din partea estică) este de 320 cm.

Ca artefacte tipice menționăm: un fragment de buză (CNTFS) al unui vas-borcan cu apucător, profil ușor arcuit, modelat cu mâna, decorat cu brâu alveolar (pl. IX/1), fragment de buză (CNTFS) al unei strachine cu buza dreaptă, modelat cu mâna, lustruit (pl. IX/2), fragment de buză (CNTFC) al unui vas borcan ușor arcuit, modelat cu mâna, netezit (pl. IX/3), fragment de buză (CNTFC) al unei străchini cu buză dreaptă, modelat cu mâna, lustruit, diametru (pl. IX/4), fragment de buză (CNTFS) al unei străchini cu buză invazată, modelat cu mâna, netezit (pl. IX/5), fragment de buză (CCTG) al unei situle cu grafit în pastă, lucrat la roată, buza lustruită, decorat cu nervură crestată (pl. IX/6); fragment de ceașcă cu toartă (CNTFS), modelată cu mâna, pastă netezită (pl. IX/7), două fragmente de buză (CTFS), lucrate la roată, decorate cu nervură, lustruite (pl. IX/8, 9), fragment de buză (CTFS) al unei străchini cu profil în S, lucrat la roată (pl. IX/10) și un fragment de strachină cu buză îngroșată (CTFC), lucrat la roată cu pasta netezită în interior (pl. IX/11).

Cx.122/2017 – este un complex patrulater, alungit pe direcția E-V. La conturare, complexul a avut 340 x 300 cm, dimensiuni care s-au păstrat pe parcursul golirii integrale. Adâncimea medie a complexului Cx.122A a fost de cca. 50 cm. Pereții erau ușor curbați, iar baza plată. Ca inventar amintim: fragment de strachină mică (CNTFS), modelat cu mâna (pl. X/1), fragment de vas borcan cu grafit în pastă, cu apucător și brâu alveolar, modelat cu mâna (pl. X/2), fragment de strachină cu buză evazată (CNTGC), modelat cu mâna, netezit (pl. X/3), fragment de buză din vas mare (CNTFS), modelat cu mâna (pl. X/4), fragment de buză din strachină cu buză invazată (CNTFS), modelat cu mâna, netezit (pl. X/5), fragment de strachină (CTFS), formă unică, lucrat la roată, lustruit (pl. X/6), fragment de perete cu grafit în pastă, cu nervură lustruită (CCTG), lucrat la roată, decorat cu striuri verticale (pl. X/7), fragment de oală mică (CTFS), lucrat la roată, lustruit (pl. X/8), fragment de strachină cu buză dreaptă (CTFS), lucrat la roată, lustruit, perforat sub buză (pl. X/9), fragment de strachină cu buză îngroșată (CTFC), lucrat la roată, lustruit (pl. X/10), fragment de strachină cu profil S (CTFC), lucrat la roată, lustruit, cu nervură sub buză (pl. X/11), fragment de situlă fără grafit în pastă (CTFS), lucrat la roată, cu nervură, lustruit (pl. X/12)

Cx.197 – este un complex cu formă ovală. Latura sa dreaptă a rămas ne-excavată mecanic. Suprafața acestei gropi este de 445 x 390 cm iar în adâncime are 227 cm. În profil, pereții erau curbați spre interior la întâlnirea cu baza, iar baza era dreaptă. Groapa conținea un singur nivel de pământ compact, gri închis, cu pigmenți roșiați. În inventar acest complex conținea: un fragment de fund (CTFS), lucrat la roată, netezit (pl. XI/1), fragment de toartă (CTFS), modelat cu mâna (pl. XI/2), fragment de vas (CTFS), lucrat la roată (pl. XI/3), fragment de fund cu umbo (CTFS), lucrat la roată (pl. XI/4), fragment de buză (CTFS) al unui vas de mari dimensiuni, lucrat la roată (pl. XI/5), fragment de buză (CTFS) al unei străchini, lucrat la roată, netezit (pl. XI/6), fragmente de pereți de vase (CTFS), lucrate la roată, cu pastă netezită (pl. XI/7) sau cu nervură lustruită (pl. XI/8), fragmente de buze (CNTGC), modelate cu mâna (pl. XI/9, 10, 15, 16) cu pasta netezită (pl. XI/11) sau lustruită (pl. XI/12), fragmente de perete de vas cu buton (CNTGC), modelat cu mâna (pl. XI/13, 14).

Cx.303 – a fost identificat ca locuință cu formă patrulateră cu dimensiuni de 386 cm lungime, 364 cm lățime și adâncimea de la conturare până la podea de cca. 20 cm. Pereți sunt drepti iar fundul complexului este ușor denivelat și oblic. În umplutură am găsit un pământ lutos, semi-compact, galben-închis, cu pigmenți de chirpici. Ca inventar am identificat fragmente de toartă (CNTFC) – (pl. XII/1) și (CNTFS), decorate cu caneluri (pl. XII/2), o fusaiolă (pl. XII/3), fragment de perete de vas (CNTGC), cu buton (pl. XII/4), fragment de buză (CNTFS), modelat cu mâna (pl. XII/5), fragment de buză (CNTFS), modelat cu mâna, decorat cu canelură (pl. XII/6), fragment de buză (CNTFC), modelat cu mâna (pl. XII/7), fragment de perete (CTFS), lucrat la roată, netezit (pl. XII/8), fragment de buză (CCTS), lucrat la roată, netezit (pl. XII/9).

Gropi menajere

Cx.17/2014 – complexul a fost delimitat în funcție de culoarea pământului. Formă ovală, orientată NNV–SSE, păstrată și după golire. Pereți curbați spre interior, fund plat cu mici iregularități. Dimensiuni: 145 x 138 cm; adâncime cca. 40 cm.

Cx.38/2014 – a fost identificat datorită umpluturii diferite ca textură și culoare față de solul înconjurător. Formă neregulată, vag ovală (mai îngustă spre sud), orientată N–S. Pereți puțin curbați spre interior, mai accentuat la bază. În partea sudică fundul este plat și mai ridicat (treaptă din pământ cruțat), în rest mai adânc și curbat. Dimensiuni: 245 x 110 cm; adâncime maximă 60 cm. Umplutură: pământ cenușiu-deschis, cu incluziuni sporadice de lut galben, pigmenți de chirpici și cărbune, în general prăfos și afânat, cu zone mai compacte. Inventar: bucăți de chirpici (una fațetată) și fragmente ceramice fine și grosiere.

Cx.85 – este o groapă circulară, delimitată prin culoarea diferită față de lutul galben. Are 118 cm în diametru și 20 cm în adâncime. Pereți sunt oblici, curbați în partea inferioară cu fundul gropii drept. În umplutură am găsit un pământ lutos, semi-compact, brun-închis. Ca inventar am identificat un fragment de buză (CTFS) din strachină cu buză îngroșată, lucrat la roată, netezit (pl. VIII/4) și un fragment de perete (CNTFC), modelat cu mâna, lustruit (pl. VIII/5).

Cuptor de ars ceramica (Cx.287)

Limita superioară a cuptorului se afla deasupra nivelului de decapare și a fost observată în timpul acesteia. Este un cuptor din a doua epocă a fierului, conținând vase fragmentate cu caracter celtic. Forma circulară, diametru aproximativ 150 cm. Cupola de lut s-a prăbușit în epocă, păstrând vasele în interior. Era prevăzut cu un grătar de lut, cu orificii de ventilație de cca.

5 cm, sprijinit pe o treaptă mediană săpată în lutul nativ (lățime 20–30 cm), separând camera pentru combustibil (înălțime cca. 40 cm) de partea superioară.

Materialul ceramic provenit din cuptor este după cum urmează: fragment de perete (CTFS), lucrat la roată, lustruit (pl. XIII/1), fragment de perete (CTFS), lucrat la roată, netezit (pl. XIII/2), fragment de fund cu umbo (CTFC), lucrat la roată, netezit (pl. XIII/3), fragment de fund (CNTFS), modelat cu mâna (pl. XIII/4), fragment de buză (CTFS) din strachină cu buză îngroșată, lucrat la roată, lustruit (pl. XIII/5), fragment de strachină cu buză îngroșată (CTFC), lucrat la roată, lustruit (pl. XIII/6), fragment de fund (CTFC), lucrat la roată, lustruit (pl. XIII/7), fragment de fund cu umbo (CTFC), lucrat la roată, lustruit (pl. XIII/8)

Cuptorul era însoțit de o groapă de alimentare, de formă aproape circulară, cu diametru cca. 185 cm, adâncime 15 cm de la nivelul de decapare (**Cx.287b**). Aceasta comunica cu camera pentru combustibil printr-o deschidere lată de cca. 40 cm, lungă de cca. 110 cm și înaltă de cca. 15 cm. Umplutura era compusă în mare parte din pământ gri afânat, cu pigmenti de cenușă și cărbune; lângă gura de alimentare – zonă separată de o lentilă intens pigmentată cu cenușă gri-deschisă, sub care se afla lut galben cu pigment roșiatic; conținutul era mai compact, cu bucăți de lut ars. Pereții gropii, în jurul gurii de alimentare, erau înroșiți de foc. Inventar: oase de animale și fragmente ceramice.

Materialul ceramic provenit din cuptor conținea: fragment de buză (CNTGS) din vas mare, modelat cu mâna (pl. XIV/1), fragment de buză (CNTGC) din vas mic, modelat cu mâna (pl. XIV/2), fragment de strachină cu buză invazată (CNTFS), modelat cu mâna, decorat cu caneluri, netezit (pl. XIV/3), fragment de fund (CNTGC), modelat cu mâna (pl. XIV/4), fragment de buză (CTFS) din oală mică, lucrată la roată, netezită (pl. XIV/5), fragment de buză (CTFS) din vas mare, lucrat la roată, lustruit (pl. XIV/6), fragment de strachină cu buză îngroșată (CTFS), lucrat la roată (pl. XIV/7), fragment de strachină cu buză îngroșată (CTFS), lucrat la roată, lustruit (pl. XIV/8), fragment de buză (CTFC), lucrat la roată, lustruit (pl. XIV/9), fragment de fund (CTFS), lucrat la roată, netezit (pl. XIV/10), fragment de fund (CTFS), lucrat la roată, lustruit (pl. XIV/11), fragment de buză (CCTG) din situlă cu grafit în pastă (pl. XIV/12).

Așezarea celtică

Pe teritoriul României sunt mult mai rare și de dimensiuni reduse așezările din epoca târzie a fierului, de obicei cu 1–3 locuințe. Acest fapt se explică prin lipsa cercetărilor arheologice de mare amploare. Comparativ cu situl de la Sajópetri – *Hosszú-dűlő*²⁰, așezarea celtică descoperită în situl Oradea – *Salca-Pepinieră* se întinde pe terasa luncii mlăștinoase. În contextul vest-românesc, este vorba despre o așezare de mari dimensiuni, compusă din 11 locuințe adâncite, 3 gropi și un cuptor de ars ceramică. Până în prezent, o așezare de dimensiuni similare, cercetată și publicată, este cunoscută la Ciumești–*Bostănărie*²¹. Dispunerea complexelor indică o concentrare în special în partea vestică și centrală a terasei.

Ca urmare a decapării mecanice a stratului de humus, au putut fi identificate doar amprente în lutul galben ale locuințelor adâncite. Există urme care ar putea indica locuințe de suprafață, însă, deocamdată, nu este dovedit că acestea aparțin epocii respective. Au fost delimitate trei unități de locuire²²: prima (Cx.58, 60 și 62), a doua (Cx.303 și 304) și a treia (Cx.88, 103 și 109). În partea sudică se află dispersate încă două locuințe (Cx. 59, 113), probabil aparținând unor gospodării distincte.

²⁰ Szabó *et al.* 2007.

²¹ Zirra 1980.

²² Tímár 2013, 292; Karl 1996, 95.

Cuptorul de ars ceramică se află foarte aproape de locuința Cx.122, ceea ce sugerează că acesta a fost construit după ce locuința nu mai era în folosință. Din cauza riscului de incendiu, clădirile nu erau ridicate de obicei în imediata apropiere a cuptoarelor de ars ceramică²³.

Structura așezării sugerează existența a două axe principale de circulație: una orientată nord-sud, care leagă complexe Cx.59, 88 și 109, și alta orientată sud-vest-nord-est, care leagă complexe Cx.113, 58, 287, 122 și 197. Această reconstituire a traseelor este valabilă doar în cazul în care aceste complexe au funcționat în aceeași perioadă. Nu se poate exclude existența altor trasee. Este posibil ca de-a lungul terasei să fi existat și un drum orientat vest-est, situat între complexe Cx.109, 197, 303 și 304 și cele descoperite în cadrul cercetărilor arheologice din 1998–1999. Toate acestea reprezintă însă o reconstituire teoretică, fără dovezi materiale directe.

Construcții adâncite

În definirea tipologică a construcțiilor am utilizat clasificările propuse de László Horváth²⁴ și Raimund Karl²⁵. În cadrul tipului 1 au fost încadrate complexe 113 și 88. Tipul cel mai frecvent atestat este 2a (Cx.60, 62, 122, 197, 303 și 304). Sporadic, au fost identificate exemplare aparținând tipului 2c (Cx.58) și tipului 3 (Cx.59). Din punct de vedere morfologic, majoritatea complexelor prezintă un plan dreptunghiular cu colțuri rotunjite, însă sunt atestate și gropi cu formă ovală.

Ceramica

În analiza ceramicii am luat în considerare fragmentele tipice perioadei La Tène celtice. Analiza a fost efectuată conform sistemului utilizat și la Sajópetri. În complexe cercetate au fost identificate majoritatea formelor specifice epocii La Tène²⁶.

Dintre formele lucrate la roată, cele mai cunoscute sunt vasele de tip situlă (Cx.58 pl. IV/3; Cx.59 pl. V/8; Cx.62 pl. VII/7-8; Cx.88 pl. IX/6; Cx.122 pl. X/7; Cx.287b pl. XIV/12). În rândul ceramicii lucrate la roată se remarcă și diferitele tipuri de străchini. Străchinile cu buză îngroșată (Cx.58 pl. IV/5; Cx.62 pl. VII/6; Cx.85 pl. VIII/4; Cx.88 pl. IX/11; Cx.122 pl. X/10; Cx.287 pl. XIII/5-6; Cx.287b pl. XIV/7-8; Cx.304 pl. VIII/3). Sunt prezente și străchinile cu profil în formă de „S” (Cx.88 pl. IX/10; Cx.122 pl. X/9,11; Cx.197 pl. XI/6). În număr mai mare apar oalele mici (Cx.59 pl. V/1-3; Cx.88 pl. IX/8; Cx.122 pl. X/8; Cx.287b pl. XIV/5-6). Cele mai frecvente forme sunt oalele mari (Cx.59 pl. V/4,6; Cx.88 pl. IX/9; Cx.113 pl. IV/7; Cx.197 pl. XI/5).

Din complexul Cx.122 au fost recuperate și câteva forme deosebite: una este o strachină mică de formă joasă (pl. X/6), iar alta o situlă lucrată la roată, de culoare neagră (pl. X/12).

Din complexul Cx.58 provine un fragment cu formă unică: o strachină lucrată la roată, cu buză umflată, prezentând aproape de bază o adâncitură orizontală (pl. IV/5). Această tehnică decorativă apare pe vasele de tip Braubach²⁷. Decorul tipic al acestui tip constă în combinația dintre motive imprimate și arcade netezite²⁸. În cazul nostru, fragmentul ceramic este foarte mic,

²³ Tankó, Czajlik 2007, 222.

²⁴ Horváth 1987, 65-67. Tip 1: fără gropi de par; Tip 2a: câte o groapă de par pe fiecare latură scurtă; Tip 2b: ca la tipul 2a, dar cu câte o groapă de par și în exterior; Tip 2c: gropi de par și în zona centrală, între cele două gropi extreme; Tip 3: mai multe gropi de par dispuse pe latura lungă.

²⁵ Karl 1996, Abb. 10. Tipologia corespunde în linii mari clasificării propuse de Horváth, însă în această variantă sunt incluse și construcțiile amplasate la nivelul suprafeței solului.

²⁶ Némethi 1988b, 87-111.

²⁷ Schwappach 1977, 144; 23/1,2; 32/1.

²⁸ Schwappach 1977, 142-144.

ceea ce face dificilă stabilirea dacă decorul netezit era orizontal sau curbat. Deși ar fi îndrăzneț să afirmăm că piesa este un produs direct al unui sit din Germania, probabil meșterul olar a fost influențat de tehnicile decorative din La Tène timpuriu.

Ceramica modelată manual prezintă o mare varietate. În număr mic sunt prezente cănila și ceștile (Cx.58 pl. IV/1,2; Cx.60 pl. VI/1; Cx.62 pl. VII/3; Cx.88 pl. IX/7; Cx.122 pl. X/1; Cx.287b pl. XIV/2). Vasele de tip borcan, cu gură dreaptă și, în unele cazuri, cu buton (Cx.88 pl. IX/1; Cx.197 pl. XI/10,16; Cx.303 pl. XII/5). Oale mari (Cx.60 pl. VI/5,6; Cx.122 pl. X/4). Străchini cu buză răsfrântă spre interior (Cx.59 pl. V/5; Cx.88 pl. IX/2,4; Cx.122 pl. X/5; Cx.197 pl. XI/11,12; Cx.303 pl. XII/7; Cx.287b pl. XIV/3).

Un fragment ceramic deosebit provine din complexul 303 (pl. XII/6): cu buză răsfrântă spre interior, probabil aparținând unui vas de dimensiuni mici, având pe pereți un decor cu caneluri. Acest tip de vas a fost studiat pe larg de Cristian I. Popa și Cristinel Plantos²⁹. O analogie perfectă este cunoscută în situl de la Peștera Omului³⁰ iar analogiile mai apropiate provin de la Cetatea Jidovilor³¹. O strachină cu buză invazată cu formă și decor similare a fost identificat și în groapa de cenușă a cuptorului de ars ceramică Cx.287 (pl. XIV/3) o strachină cu buză invazată și decor cu caneluri pe umăr.

Complexele La Tene dacice

Cx.10/2017 – în lutul galben a fost identificată o pată circulară colorată diferit față de lutul galben înconjurător. Diametrul acestei gropi era de 1,12 m, iar adâncimea complexului măsura 40 cm. În profil, pereții erau drepecți, exceptând zona îmbinării lor cu fundul gropii, unde erau curbați. Groapa conținea un pământ lutos gri închis cu urme de cărbune și chirpici, semi-afânat. Conținutul era însoțit de mult material ceramic atipic din perioada La Tène și bucăți de chirpici.

Cx.45/2014 – avea un contur neclar, observat datorită fragmentelor ceramice prezente. Groapă circulară, diametru 60 cm, adâncime 10 cm, pereți curbați spre interior, bază plată. Umplutură: pământ brun-gălbui, foarte compact, cu puțin chirpici și cantitate relativ mare de ceramică grosieră, decorată cu brâu alveolar, specifică celei de-a doua epoci a fierului.

Cx.89/2017 – a fost identificat în lutul galben, fiind colorat diferit. La conturare și la final complexul a măsurat circa 85 cm în diametru. La final a avut adâncimea de 65 cm față de nivelul de conturare. Pereții săi erau curbați, iar fundul aproape drept. S-a putut identifica un singur nivel de umplere format din pământ lutos semi-compact, gri închis, cu pigmenți de chirpici și pigmenți galbeni.

Cx.90/2017 – reprezintă o groapă circulară, delimitată cromatic. Dimensiuni: 193 x 166 cm; adâncime 64 cm. Pereți erau curbați iar fundul era aproape drept. Am putut identifica două nivele de umplere: primul, cel de sus, consta din pământ lutos semi-compact iar cel de-al doilea era un pământ afânat, cu urme de chirpici. Ca inventar am identificat un fragment de perete (CNTGS), modelat cu mâna, cu brâu alveolar și buton (pl. XV/1), fragmente de perete de vas (CNTGC), modelate cu mâna, cu brâu alveolar (pl. XV/2,4) sau cu brâu crestă (pl. XV/7), fragmente de perete de vas (CNTFC), modelate cu mâna, cu brâu alveolar (pl. XV/3), sau cu buton (pl. XV/6), fragmente de perete de vas (CNTGS), modelate cu mâna, cu brâu alveolar (pl. XV/5, 10), fragmente de buză (CNTFC), modelate cu mâna (pl. XV/8, 9, pl. XVI/3), uneori

²⁹ Plantos, Popa 2001, 107.

³⁰ Plantos, Popa 2001, pl. VIII/9.

³¹ Zirra *et al.* 1993, Fig. 29/3, 4.

decorate cu alveole (pl. XVI/2), fragment de buză (CTFG), lucrat la roată, netezit (pl. XV/11) și fragmente de buză de vas (CNTGC), modelate cu mâna (pl. XVI/1, 4-6).

Cx.98/2017 – avea ca inventar un fragment de buză (CNTFC), modelat cu mâna, cu brâu alveolar și linii incizate în val (pl. XVII/1), fragment de perete (CNTGS), modelat cu mâna, cu brâu crestă și linie incizată în val (pl. XVII/2), fragment de buză (CTFC/S), lucrat la roată, netezit (pl. XVII/3), fragment de perete (CTFS), lucrat la roată, lustruit (pl. XVII/4), fragment de ceașcă cu toartă (CNTFC), modelate cu mâna (pl. XVII/6) uneori cu pasta netezită (pl. XVII/7) și un fragment de ceașcă (CNTGS), modelat cu mâna, cu brâu alveolar (pl. XVII/5).

Cx.103/2017 – complexul s-a delimitat de lutul galben datorită culorii diferite. Era circular și tăia complexul 102. Când s-a conturat, avea 180 cm în diametru, care a rămas tot dimensiunea maximă pe tot parcursul săpării. Măsurând de la nivelul conturării, avea 75 cm adâncime. După săpare, s-a constatat că pereții erau ușor cuptoriți, iar baza dreaptă. Complexul era umplut cu 5 nivele diferite de pământ care, de sus în jos, erau: 1) un nivel de pământ lutos gri închis, semi-compact cu urme de chirpici și cărbune; 2) un nivel de pământ lutos brun deschis, semi-compact, puternic pigmentat cu chirpici și cărbune; 3) un nivel de pământ lutos gri cafeniu închis, semi-compact, puternic pigmentat cu chirpici; 4) un nivel de pământ lutos, semi-compact, gri deschis cu urme de cărbune și chirpici; 5) un nivel de pământ lutos brun închis, semi-compact cu pigment de chirpici. Ca inventar amintim un fragment de buză (CNTGC), modelat cu mâna, cu alveole (pl. XVIII/1) și un fragment de ceașcă (CNTGC), modelată cu mâna, cu brâu alveolar și buză crestată (pl. XVIII/2).

Cx.138B/2017 – este un complex format din două gropi alăturate pe axa N-S, la 4 cm distanță între ele. Groapa Cx.138B era circulară, cu diametrul de 150 cm; complexul în total măsura 304 x 185 cm și avea o adâncime de 98 cm. Pereții sunt ușor curbați, fund puțin concav. Umplutura era compusă din pământ lutos gri închis, semi-compact, cu nivel intermediar gri-deschis cu cenușă. Ca inventar avea: un fragment de buză, probabil din cană (CTFC), lucrat la roată (pl. XIX/1), fragment de strachină cu buză invazată (CNTFS), modelată cu mâna, netezită, probabil cu buton (pl. XIX/2), fragment de vas-borcan cu profil drept și buză evazată, modelat cu mâna, cu brâu vertical (pl. XIX/3), fragment de perete de vas (CTFS), lucrat la roată, cu linie în val lustruită și linii verticale incizate, netezit (pl. XIX/4), fragment de perete (CNTFS), modelat cu mâna, cu linii orizontale și în val incizate (pl. XIX/5), fragment de buză (CNTGS) al unei căni, modelată manual (pl. XIX/6), fragment de buză (CNTGC) din vas bitronconic, modelat cu mâna (pl. XIX/7), fragment de strachină cu buză invazată (CNTFS), modelat cu mâna, netezită (pl. XIX/8), fragment de cană cu buză evazată (CNTGC) modelat cu mâna, buza este decorată cu alveolări (pl. XX/1), fragment de vas bitronconic cu buză evazată (CNTFS), modelat cu mâna, decorat cu brâu vertical și crestă (pl. XX/2), fragment de perete (CNTGC) modelat cu mâna, decorat cu brâu alveolar (pl. XX/3) și un fragment de perete (CNTGS) modelat cu mâna, decorat cu brâu alveolar (pl. XX/4).

Cx.253/2017 – este un complex circular ce a fost identificat datorită culorii și conținutului său diferit față de lutul galben înconjurător. Suprafața sa era de 186 x 170 cm și adâncimea atingea 76 cm. În profil s-a observat că pereții erau înclinați ușor spre bază și că fundul era denivelat. Complexul era umplut cu pământ lutos, relativ afânat, gri cafeniu închis, cu pigmenți de chirpici sub care mai era un nivel de pământ nisipos, afânat, gri gălbui cu pigmenți de chirpici, iar sub acesta mai era unul pământic nisipos, afânat, galben cenușiu închis, cu pigment de chirpici. În plus conținea zgură, ceramică, oase, printre care unele umane (craniu și vertebre), bucăți de chirpici și fragmente litice. Cu toate astea, nu erau suficiente indicii pentru datare. Ca inventar avea un fragment de buză (CTFG), lucrat la roată, cu suprafața lustruită (pl. XXI/1), fragment de

buză (CNTFC), modelat cu mâna, decorat cu alveole (pl. XXI/2), fragmente de pereți de vase (CNTGS), modelate cu mâna, decorate cu brâu alveolar (pl. XXI/3, 5) sau ornamentate cu buton (pl. XXI/4), fragmente de pereți de vase (CNTGC), modelate cu mâna, decorate cu brâu crestat (pl. XXI/6) sau cu decor în relief și cu buton (pl. XXI/7) și un fragment de fructieră (CTFG), lucrat la roată, cu suprafața netezită (pl. XXI/8).

Cx.254/2017 - la conturare, complexul a fost identificat prin culoarea diferită față de lutul galben din jur. Avea formă circulară, cu diametrul de 145 cm. După golirea integrală a gropii, s-a constatat că adâncimea până la fund era de 20 cm. În profil, pereții erau curbați, iar fundul era nivelat. Umplutura era alcătuită dintr-un singur nivel de pământ lutos, compact, gri-închis, cu puțini pigmenti de chirpici. Inventarul gropii cuprindea fragmente ceramice.

Cx.282/2017 - marginile gropii au fost stabilite în funcție de nuanța și pigmentația pământului. Forma acestuia în plan orizontal fiind aproximativ circulară, iar în plan vertical, pereții erau și baza. Diametrul la conturare era de circa 150 cm. iar adâncimea maximă era la aproape 30 cm față de nivelul de conturare. Umplutura gropii era reprezentată de o varietate de pământ, prăfos, relativ afânat, gri deschis, slab pigmentat, cu cărbune și chirpici. Parte din inventar fac oasele animale și fragmentele ceramice.

Cx.284/2017 – este un complex aproape circular a fost identificat în lutul galben, fiind colorat diferit. La conturare complexul a măsurat 150 cm în diametru, iar la final 160 cm. Adâncimea față de nivelul de conturare era de 25 cm. Pereții săi erau curbați spre interior, iar fundul ușor concav. S-au putut identifica un singur nivel de umplere constând în pământ compact, galben cenușiu pigmentat cu chirpici. În aceste nivele s-au găsit fragmente de chirpici, ceramică și oase animale.

Cx.286/2017 – la conturare, complexul a fost identificat prin culoarea sa diferită de lutul galben înconjurător. Avea o formă circulară cu diametrul de cca. 160 cm. și se adâncea 95 cm. Din profil, pereții erau puțin oblici, și fundul ușor denivelat. Umplutura consta într-un singur nivel de pământ brun cenușiu deschis, semi-compact, intens pigmentat cu cărbune și pe alocuri chirpici, cu lentile de arsură neagră în partea inferioară. În inventarul gropii se aflau oase animale, fragmente de rășniță, fragmente ceramice și de chirpici. În ceea ce privește ceramica am identificat: fragmente de buză (CNTGS), modelate cu mâna (pl. XXII/1), uneori ornamentate cu linii în val incizate și cu apucător (pl. XXII/12), fragmente de buză (CNTFS), modelate cu mâna, cu suprafața lustruită (pl. XXII/2), ornamentate cu apucător (pl. XXIII/5), fragmente de buză (CNTGC), modelate cu mâna (pl. XXII/4, 7, 14, pl. XXIII/4), cu apucător (pl. XXII/11), ornamentate cu alveole (pl. XXII/3) sau buton (pl. XXIII/3), cu buză crestată (pl. XXII/9), cu puncte incizate și linii orizontale (pl. XXII/10) ori decorate cu unghiuri incizate, brâu alveolar și brâu crestat (pl. XXII/13). Am mai identificat un fragment de buză (CTFC), lucrat la roată cu interiorul lustruit (pl. XXIII/6), fragmente de perete (CNTGC), modelate cu mâna, ornamentate cu brâu alveolar (pl. XXII/5, 6), un fragment de perete (CNTGC), modelat cu mâna, ornamentat cu brâu alveolar și aplicații de lut (pl. XXII/8), un fragment de ceașcă (CNTGC), modelată cu mâna (pl. XXIII/1) și un fragment de strachină (CNTGS), modelat cu mâna (pl. XXIII/2).

Cx.289/2017 – este un complex cu formă circulară având un diametru de 190 cm. După golire s-a constatat că adâncimea ajungea la 50 cm. Privind din profil, peretele estic era ușor curb și oblic, cel vestic era ușor curb și aproape vertical, fundul fiind ușor denivelat și oblic. Umplutura sa consta într-un singur nivel de pământ gri închis, poros, pigmentat cu chirpici și arsură, cu lentile de cenușă. Alături de acestea s-au descoperit oase animale și ceramică. Ca inventar am identificat un fragment de buză (CTFS) lucrat la roată, netezită.

Cx.290/2017 – este o groapă cu formă circulară, cu diametrul de 180 cm. După golire, profunzimea a fost măsurată la 90 cm faţă de nivelul conturării. În plan vertical groapa avea pereţii cuptoriţi şi fundul plat. Groapa fusese umplută sus cu pământ gri, compact, pigmentat cu urme de cenuşă şi chirpici, cu lentile de lut galben şi jos cu pământ poros, gri, pigmentat cu urme de arsură, cu lentile de lut galben şi pietre. Ca inventar amintim un fragment de buză (CTFG), lucrat la roată, decorat cu motive lustruite (pl. XXIV/1), fragment de perete (CTFG) cu toartă, lucrat la roată (pl. XXIV/2), un fragment de ceaşcă, modelat cu mâna (pl. XXIV/3), o fusaioală (pl. XXIV/5), fragmente de buză (CNTGC), modelate cu mâna, decorate cu linii în val incizate (pl. XXIV/6, 8), fragment de buză (CNTGS), modelat cu mâna (pl. XXIV/7), fragmente de pereţi de vase, modelate cu mâna, decorate cu brâu alveolar (pl. XXIV/4, 9, 12) sau cu linii în val incizate (pl. XXIV/10) ori cu ambele (pl. XXIV/11).

Cx.297/2017 – este un complex circular, care are 170 cm în diametru. Măsurând de la nivelul conturării, avea 80 cm adâncime. După săpare, s-a constatat că pereţii formau unghiuri obtuze cu baza concavă. Complexul era umplut cu nivele diferite de pământ care, de sus în jos, erau: 1) un nivel de pământ brun cenuşiu, poros, pigmentat cu chirpici şi ceramică şi incuzând pietre. În această umplutură s-au găsit şi oase de animale. Pe baza acestor artefacte s-a determinat apartenenţa complexului la a doua epocă a fierului.

Cx.306/2017 – acest complex de formă ovală a fost identificat datorită culorii sale diferite faţă de lutul galben înconjurător. Are 201 cm lungime şi 174 cm lăţime. După golire s-a constatat că adâncimea acestuia ajungea la 35 cm. Pereţii gropii erau în unghi obtuşi cu fundul, iar acesta era uşor concav. Umplutura sa consta într-un singur nivel de pământ brun cenuşiu, sfărâmbos, slab pigmentat cu urme de cărbune şi chirpici şi cu cărbune. Acest pământ conţinea şi lentile de cenuşă. Ca inventar menţionăm un fragment de vas, ornamentat cu buton (pl. XXV/1), un fragment de buză, prevăzută cu buton, decorată cu brâu alveolar (pl. XXV/2) şi un alt fragment de vas (pl. XXV/3).

*

Locuirii dacice îi aparţin în principal gropi, dispuse pe terasa în direcţia vest-est. La identificarea cronologiei complexelor au apărut probleme datorită faptului că materialul arheologic aparţinând culturii Ha D Vekerzug este foarte asemănător cu ceramica dacică din perioada La Tène D. Din acest motiv, în cele mai multe cazuri am atribuit perioadei dacice doar materialul arheologic care, prin formele ceramice tipice (ceaşcă dacică, fructieră) şi prin pasta ceramică, putea fi identificat cu certitudine. În numeroase situaţii, şi decorul a contribuit la identificare. În unele cazuri, complexe cele două perioade se suprapun, de exemplu în cazul Cx.138b.

Complexele sunt reprezentate în special din gropi. Din punct de vedere morfologic am distins trei tipuri: circulare (Cx.90 pl. XV; Cx.103 pl. XVIII; Cx.253 pl. XXI; Cx.286 pl. XXII; Cx.289 pl. XVIII; Cx.290 pl. XXIV), amorfe/stratificate (Cx.98 pl. XVII; Cx.138b³² pl. XIX) şi ovale (Cx.306 pl. XXV). Funcţionalitatea lor este variată. În cazul complexului Cx.286, la baza gropii a fost găsită o cantitate mare de material arheologic in situ, fapt ce poate indica o funcţie de depozitare, deşi nu este exclus ca groapa să se fi umplut ulterior.

Groapa cu partea interioară lărgită (Cx.98 pl. XVII; Cx.253 pl. XXI; Cx.286 pl. XXII) sugerează, de asemenea, o utilizare iniţială pentru depozitare, deşi acest aspect a fost dificil de observat din cauza săpăturii mecanice a stratului de humus. Funcţia de depozitare este susţinută

³² În acest caz, complexul este reprezentat, de fapt, de stratul superior, brun şi cenuşiu, al celor două gropi (Cx.138a şi Cx.138b). Din straturile aflate dedesubt au fost recuperate materiale databile în perioada Ha D.

și de adâncimea gropilor: măsurată de la suprafața sterilului galben, adâncimea atinge appr. 60 cm (Cx.90, Cx.98, Cx.103, Cx.253, Cx.286, Cx.290). Există însă și gropi mai puțin adânci (Cx.289, Cx.306). Complexele identificate ca gropi de depozitare prezintă o concentrare redusă în cadrul sitului (89, 90, 98, 103, 253, 254). Un aspect interesant este dispunerea gropilor în două linii paralele, orientate vest-est. Nu au fost descoperite locuințe, dar este foarte probabil ca această dispunere să fi avut legătură cu ele. O organizare liniară similară a fost observată și la situl Oradea – Sit 1³³.

Unul dintre cele mai interesante complexe este Cx.253, din care, pe lângă materialul ceramic și resturile osteologice animale, a fost recuperat și un craniu uman. Fără a intra într-o analiză detaliată, menționăm că prezența resturilor umane în gropi nu este un fenomen rar în secolele II–I î.Hr.³⁴. Cel mai probabil, este vorba de o funcție rituală³⁵.

Cea mai mare parte a materialului arheologic este reprezentată de fragmente ceramice. Vasele lucrate cu mâna apar într-un procent mai mare, iar fragmentele provin de la forme foarte variate.

În ceea ce privește vasele lucrate la roată, cel mai frecvent tip este fructiera (pl. XV/11, pl. XVIII/3, pl. XXI/8, pl. XXIII/6; Cx.90, 253, 286, 289). Cele mai apropiate analogii provin de la Berindia³⁶, Biharia³⁷, Cociuba Mare³⁸, Pecica³⁹, Sighișoara⁴⁰. Un alt tip lucrat la roată este cana cu o toartă. Din acest tip s-a descoperit un singur exemplar în cadrul sitului, provenind din complexul Cx.290 (pl. XXIV/1,2), având pe pereți decor lustruit în rețea. Analogii sunt cunoscute la Moigrad⁴¹ și la Poiana⁴². O altă cană lucrată la roată, cu buză bine profilată și lustruită, provine din complexul Cx.253 (pl. XXI/1). I. H. Crișan a denumit acest tip „cană de lux”. Vase cu același tip de buză sunt cunoscute la Târgu Secuiesc⁴³, Oradea⁴⁴ și Popești⁴⁵.

O descoperire interesantă o reprezintă un fragment de vas cu corp semisferic, fără buză și fund, probabil unui ulcior (pl. XVII/4). Suprafața este lustruită, realizată din pastă fină. Analogii pentru acest vas cunoaștem în siturile de la Popești⁴⁶ și Tilișca⁴⁷.

O mare parte a materialului ceramic este reprezentată de vasele modelate cu mâna. Dintre acestea, una dintre cele mai cunoscute forme este ceașca dacică (pl. XVIII/2, pl. XXI/5,6,7, pl. XXIII/1,2, pl. XXIV/3), cu cele mai apropiate analogii la Biharia⁴⁸, Berindia⁴⁹, Sighișoara⁵⁰. Un alt tip de vas o constituie vasele de tip borcan. Acestea sunt, în general, de culoare roșiatică, degresate

³³ Toma 2022, Fig. 5.

³⁴ Comșa 2018, 200-201.

³⁵ Andrițoiu, Rustoiu 1998, 76.

³⁶ Dumitrașcu, Ordentlich 1973 pl. XVI/2-4, 6, 9, 10.

³⁷ Dumitrașcu 1994, pl. LXXI/5, 7.

³⁸ Bulzan, Ghemiș 2005, pl. II/3.

³⁹ Pupeza 2012, pl. 49/4, 6, 8.

⁴⁰ Andrițoiu, Rustoiu 1998, Fig. 33/7.

⁴¹ Crișan 1969, pl. LXIX/3.

⁴² Crișan 1969, Fig. 88, 2.

⁴³ Crișan 1969, pl. LXVI/2.

⁴⁴ Crișan 1969, pl. LXX/12.

⁴⁵ Crișan 1969, pl. LXVI/4.

⁴⁶ Crișan 1969, Fig. 87.

⁴⁷ Pupeza 2012, pl. 64/9.

⁴⁸ Dumitrașcu 1982, pl. LVIII/6. pl. LXV/5.

⁴⁹ Dumitrașcu, Ordentlich 1973 pl. XIII/1-4.

⁵⁰ Andrițoiu, Rustoiu 1998, Fig. 45/3.

cu nisip, având buza răsfântă (Cx.90 pl. XVI/2-5; Cx.138B pl. XIX/7; Cx.253 pl. XXI/2; Cx.286 pl. XXII/3,7; pl. XXIII/3; Cx.290 pl. XXIV/7,8). Analogii sunt cunoscute la Biharia⁵¹, Hodoş⁵², Pecica⁵³. Un tip prezent în sit este vasul în formă de pepene (Cx.90 pl. XVI/6; Cx.138b pl. XX/2; Cx.286 pl. XXII/13,14). De asemenea, este interesant tipul vas cu gât cilindric înalt (Cx.138b pl. XIX/6, pl. XX/1; Cx.286 pl. XXII/4), cu analogii la Biharia⁵⁴, Pecica⁵⁵. Vasele cu pereţi arcuiţi şi gură largă (Cx.286 pl. XXII/9, pl. XXIII/4; Cx.290 pl. XXIV/6; Cx.306 pl. XXV/3) au analogii la Biharia⁵⁶, Sighişoara⁵⁷. Tipurile de strachină sunt mai rare (Cx.286 pl. XIX/8; Cx.138b pl. XXIII/5).

Decorurile netezite apar pe mai multe fragmente ceramice, în special pe vasele lucrate la roată (Cx.138b pl. XIX/4; Cx.290 pl. XXIV/1,2).

Pe vasele lucrate manual se întâlneşte o mare varietate de ornamente. Cel mai frecvent este brăul alveolar (Cx.90 pl. XV/1-5,10; Cx.98 pl. XVII/1,5; Cx.103 pl. XVIII/2; Cx.138b pl. XX/3,4; Cx.253 pl. XXI/3,5; Cx.286 pl. XXII/5,8,13; Cx.290 pl. XXIV/4,9,11,12; Cx.306 pl. XXV/2). Acest tip de decor apare mai ales pe pereţii vaselor de tip borcan, dar este frecvent şi pe ceaşca dacică. O variantă a acestuia este brăul crestat (Cx.90 pl. XV/7; Cx.98 pl. XVII/2; Cx.138b pl. XX/2; Cx.253 pl. XXI/6).

Un alt element decorativ des întâlnit îl constituie diferitele alveolări (Cx.90 pl. XVI/2; Cx.103 pl. XVIII/1; Cx.138b pl. XX/1; Cx.253 pl. XXI/2; Cx.286 pl. XXII/2,3,6,13), care apar frecvent pe buza vaselor. De asemenea, sunt răspândite decoraţiile incizate: acestea pot fi incizări de linii în val (Cx.98 pl. XVII/1; Cx.138b pl. XIX/5; Cx.286 pl. XXII/12; Cx.290 pl. XXIV/6,10,11), sau o singură linie incizată în val (Cx.98 pl. XVII/2; Cx.290 pl. XXIV/8) sau linii orizontale incizate (Cx.286 pl. XXII/10).

Cea mai interesantă piesă este o buză de vas frumos ornamentată cu linii orizontale incizate şi puncte incizate, iar suprafaţa buzei este decorată cu linii incizate (Cx.286 pl. XXII/10). Un astfel de decor al buzei se întâlneşte şi în alte situri, precum Bicsad şi Poiana. Acest tip de ornament este foarte asemănător cu decoraţiile lustruite întâlnite pe buza vaselor de tip fructieră. În siturile Poiana şi Bicsad, acest decor apare şi pe vase de tip ceaşca dacică. Un alt vas frumos ornamentat cu motiv unghiular (Cx.286 pl. XXII/13) are analogii la Berindia⁵⁸.

Cronologia sitului

Situl arheologic ilustrează cele două orizonturi principale ale celei de-a doua epoci a fierului: La Tène celtic, urmat de orizontul La Tène dacic.

Pentru orizontul celtic piesa de referinţă a aşezării este fibula din fier de tip Duchov descoperită în complexul 88 (pl. IX/12). Cea mai apropiată analogie provine din primul orizont al necropolei de la Pişcolt – Nisipărie⁵⁹, datat în a doua jumătate a secolului IV î.Hr.⁶⁰. Nu este singura descoperire timpurie: anterior a fost găsită pe acest sit şi o fibulă din bronz aparţinând

⁵¹ Dumitraşcu 1994, Fig. 60, Fig. 61; pl. LXIV/7.

⁵² Bulzan, Ghemiş 2004, pl. III/2.

⁵³ Pupeza 2012, pl. 47/2, 4, 7, 14.

⁵⁴ Dumitraşcu 1982, pl. LXIII/2.

⁵⁵ Pupeza 2012, pl. 48/3,7,8.

⁵⁶ Dumitraşcu 1982, pl. LXXI/1.

⁵⁷ Pupeza 2012, pl. 57/14.

⁵⁸ Dumitraşcu, Ordentlich 1973, pl. XII/5.

⁵⁹ Némethi 1988, Fig. 4/1. M.36.

⁶⁰ Némethi 1988, 72.

aceluiași orizont⁶¹. Aceste descoperiri plasează începuturile sitului cel puțin în a doua jumătate a secolului IV î.Hr. / începutul secolului III î.Hr. Datarea timpurie este susținută și de prezența, în număr redus, a ceramicii grafitate. Siturile din pastă cu grafit apar în Bazinul Carpatic încă din perioada LT A, însă se răspândesc masiv abia din perioada LT B2⁶². În zona noastră, acestea apar și în primul orizont al necropolei de la Pișcolt⁶³.

Cercetările anterioare au demonstrat existența unei așezări semnificative aparținând culturii Vekerzug în situl Oradea – Salca-Pepinieră⁶⁴. Pe baza materialului analizat, se poate presupune că celții veniți aici au intrat în contact cu populația locală încă prezentă în zonă. În complexele 197 și 303, alături de un bogat material lucrat manual, au apărut și, în număr redus, fragmente ceramice celtice La Tène (pl. XI/1, 3, 5-8; pl. XII/8, 9).

Orizontul dacic este bine definit prin tipurile caracteristice de vase, precum ceașca dacică și fructieră. În cazul fructierelor, au fost identificate doar tipuri lucrate la roată, ușor de datat între secolul I î.Hr. și secolul I d.Hr.⁶⁵. Aceeași perioadă este sugerată și de vasele de tip ceașca dacică⁶⁶. În ceea ce privește vasele în formă de pepene, acestea aparțin unui interval similar, însă este posibil ca forma să fi apărut deja la sfârșitul secolului II î.Hr.⁶⁷.

Astfel, așezarea poate fi datată la sfârșitul perioadei La Tène C2 și în perioada D. Rămâne întrebarea dacă așezarea a continuat să existe și în a doua jumătate a secolului II d.Hr.; un răspuns ar putea fi oferit de analiza integrală a materialelor din săpăturile 1998–1999 și din cercetările de pe strada Ceyrat.

Concluzionând, în așezarea La Tène celtică de la Oradea – Salca-Pepinieră se pot observa clar elementele structurale de bază ale așezărilor celtice. Au fost descoperite mai multe locuințe adâncite, gropi de provizii și gropi menajere, precum și un cuptor.

Majoritatea formelor tipice perioadei La Tène se regăsesc în materialul descoperit pe așezare. Interesant este faptul că în materialul lucrat la roată lipsește complet decorațiile. Structura așezării, cu unități locative, poate fi considerată tipică. În procesul de prelucrare a datelor a rămas o întrebare deschisă privind complexele 103 și 109.

Așezarea din orizontul dacic este alcătuită exclusiv din complexe de tip groapă. Acestea pot fi datate în perioada clasică dacică. Și aici materialul ceramic este dominant, iar piesele decorate îi conferă un caracter deosebit. În ansamblu, orizontul celtic începe în a doua jumătate a secolului IV î.Hr. și se încheie în prima jumătate a secolului III î.Hr. (LT B1/B2 – LT B2). Nu există indicii clare că așezarea ar fi continuat să existe în a doua jumătate a secolului III î.Hr., însă mai mulți factori susțin datarea propusă. Această ipoteză nu exclude posibilitatea ca în materialele provenite din săpăturile de pe strada Ceyrat sau din campania 1998–1999 să fie prezent un orizont bine conturat LT B2–C1. Verificarea acestui aspect rămâne pentru studiile viitoare.

Situl de la Oradea – Salca-Pepinieră oferă posibilitatea studierii comparative a diferitelor perioade ale epocii târzii a fierului, atât din perspectiva evoluției tipurilor ceramice, cât și a schimbărilor în structura așezărilor.

⁶¹ Némethi 1988, Fig. 11/10.

⁶² Szöllősi *et al.* 2009, 380.

⁶³ Némethi 2009, 268.

⁶⁴ Bodea, Gogâltan, Fazecaș 2019, 155.

⁶⁵ Crișan 1969, 168.

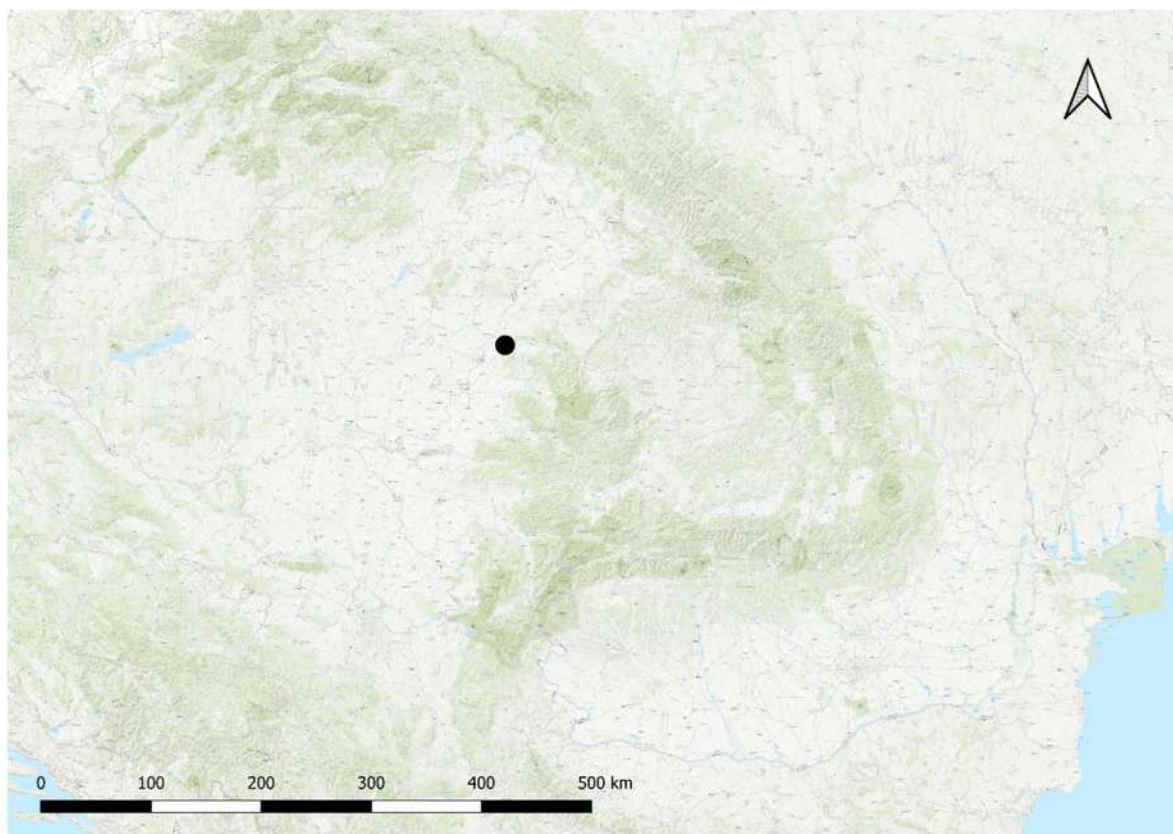
⁶⁶ Crișan 1969, 155-156.

⁶⁷ Crișan 1969, 164.

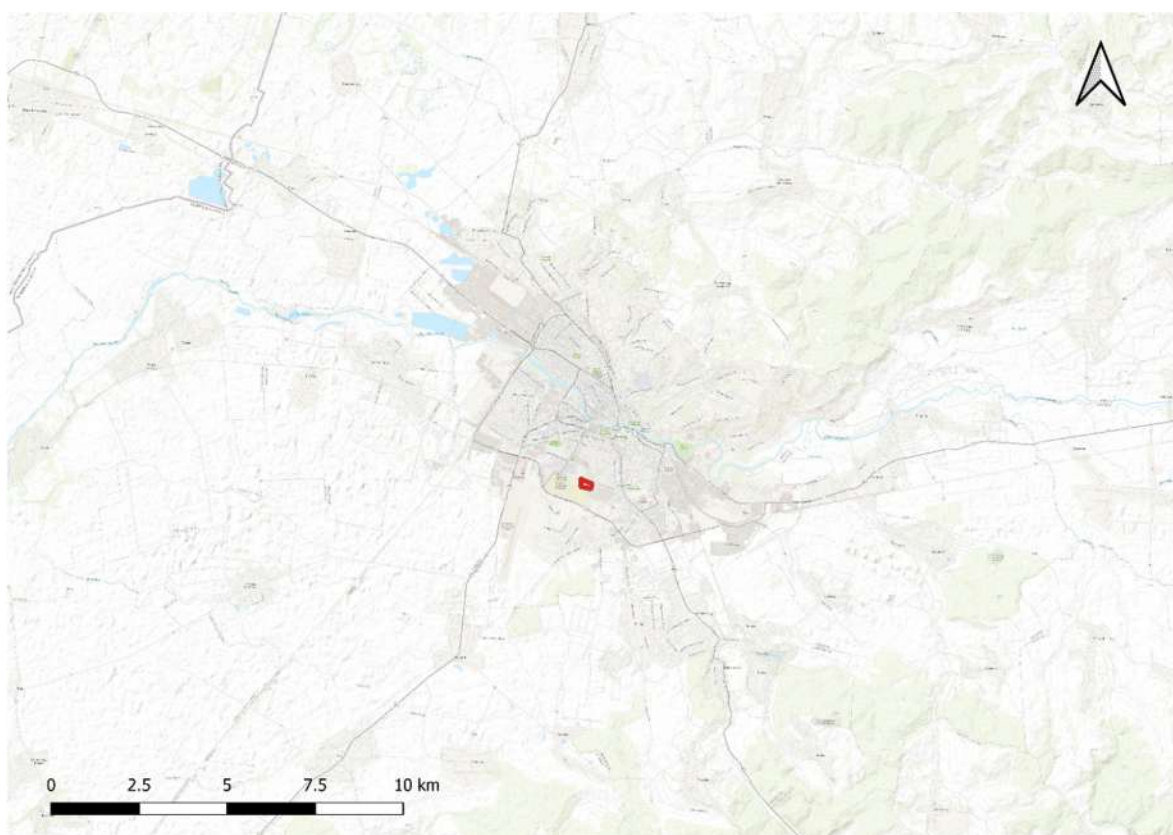
Bibliografie

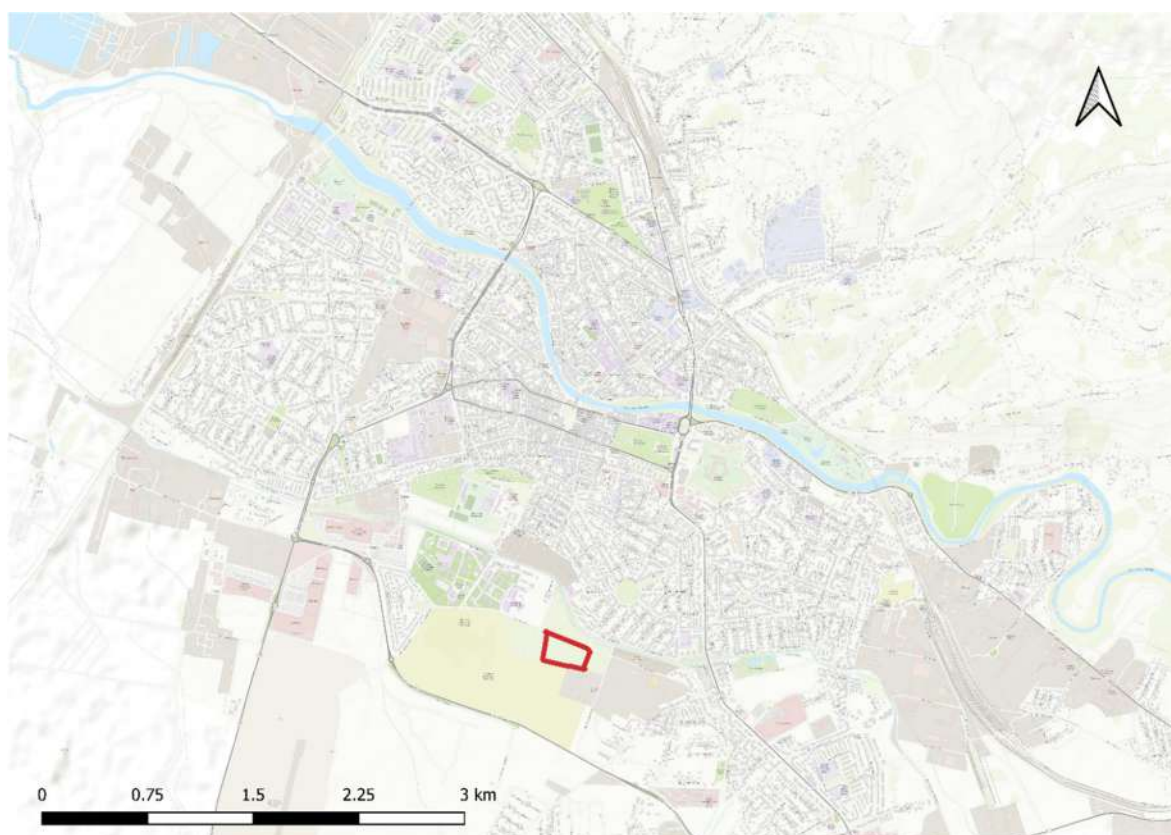
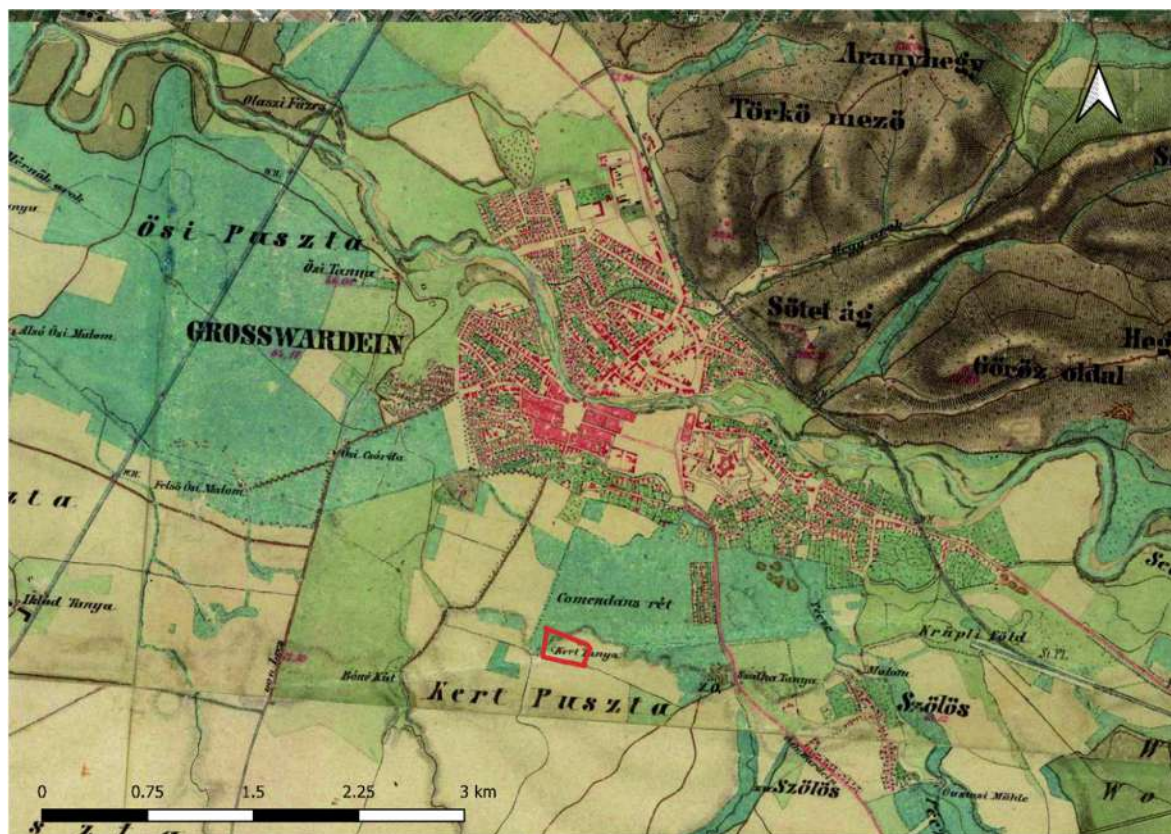
- Alexandrescu 1980 A. Alexandrescu, *La nécropole gète de Zimnicea*, în *Dacia* 24, 1980, 19-126.
- Andrişoiu, Rustoiu 1998 I. Andrişoiu, A. Rustoiu, *Sighişoara – Wietenberg. Descoperirile preistorice şi aşezarea dacică*, Bucureşti, 1998.
- Bodea, Gogâltan, Fazecaş 2019 D. Bodea, Fl. Gogâltan, G. Fazecaş, *Aplicaţii GIS în studiul siturilor arheologice. Studiu de caz: situl arheologic Oradea-Salca „Pepinieră”*, în *Crisia* 49, 2019, 149-167.
- Bulzan, Ghemiş, Fazecaş 2000 S. Bulzan, C. Ghemiş, G. Fazecaş, *Săpăturile de salvare de la Oradea – punctul Salca „Pepinieră”*, în *Crisia* 30, 81-140.
- Bulzan, Ghemiş, Fazecaş 2001 S. Bulzan, C. Ghemiş, G. Fazecaş, *Oradea, jud. Bihor. Punct: Sere*, în M.V. Angelescu, C. Borş, I. Oberländer-Târnoveanu (eds.), *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2000, a XXXV-a ediţie a Sesiunii anuale de cercetare arheologică, Suceava 23 - 27 mai 2001*, Bucureşti, 2021, 166-167.
- Bulzan, Ghemiş 2004 S. Bulzan, C. Ghemiş, *Cercetări arheologice în aşezarea dacică de la Hodoş „Malomdomb”*, în *Crisia* 34, 2004, 47-73.
- Bulzan, Ghemiş 2005 S. Bulzan, C. Ghemiş, *Date preliminare privind situl arheologic de la Cociuba Mare*, în: *Crisia* 35, 2005, 23-33.
- Comşa 2001 Al. Comşa, *Anthropological data regarding two Dacian Funerary depositions from Sighişoara-Valea Dracului (Mureş County)*, în N.C. Rîşcuţa, I.V. Ferencz (eds.), *Studii şi articole de arheologie. In memoriam Ioan Andrişoiu*. Cluj-Napoca, 2018, 187-207.
- Dumitraşcu, Ordentlich 1973 S. Dumitraşcu, I. Ordentlich, *Săpăturile arheologice de la Berindia*, în *Crisia* 3, 1973, 47-97.
- Dumitraşcu 1974 S. Dumitraşcu (coord.), *Repertoriul monumentelor naturii, arheologice, istorice, etnografice, de arhitectură şi artă din judeţul Bihor*, Oradea, 1974.
- Dumitraşcu 1994 S. Dumitraşcu, *Biharea I. Săpăturile arheologice din anii 1973-1980*, Oradea, 1994.
- Fazecaş et al. 2015 G. Fazecaş, M. Lie, C. Cordoş, A. Găvan, A. Ignat, Fl. Gogâltan, C. I. Popa, M. Rizea, R. Mathison, R. Trif, C. Suci, I. Halbac, P. Vadineanu, I. Petreuş, *Oradea - Salca „Pepinieră” campania 2014*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, campania 2014*, Bucureşti 2015, 208-210, 544-545.
- Horváth 1987 Horváth L., *Késővaskori ház- és településtípusok Dél-Zalában*, în *Zalai Múzeum* 1, 1987, 59-80.
- Hunyady 1944 Hunyady I., *Kelták a Kárpát medencében*, Budapest, 1944.
- Mesterházy 1968 Mesterházy K., *A Déri Múzeum régészeti tevékenysége 1966-68. (Leletkataszter)*, în Módy Gy. (ed.) *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1968*, Debrecen, 1970, 61-77.
- Németi 1988a J. Németi, *Necropola La Téne de la Pişcolt, jud. Satu-Mare I*, în *Thraco-Dacica*, IX (1-2), 1988, 121-141.
- Németi 1988b J. Németi, *Unele aspecte ale evoluţiei ceramicii din a doua epocă a fierului în nord-vestul R. S. România (Latène B – C)*, în *SCIVA* 39 (2), 1988, 87-111.
- Németi 2009 J. Németi, *Észak-nyugat Románia grafitos kerámiájának kérdése és kapcsolattrendszere*, în Ilon G. (ed.) *ΜΩΜΟΣ VI: nyersanyagok és kereskedelem: Őskoros Kutatók VI. Összejövetelének konferenciakötete*, Szombathely 2009, 267-279.
- Plantos, Popa 2001 C. Plantos, C. Popa, *Asupra vaselor ceramice canelate şi faţetate din cea de a doua epocă a fierului de pe teritoriul României*, în *Apulum* XXXVIII/1, 2001, 107-128.
- Pupeză 2012 P. Pupeză, *Veacul Întunecat al Daciei: arheologie şi istorie în spaţiul carpato-danubian de la sfârşitul secolului III a. Chr. până la începutul secolului I a. Chr.*, Cluj-Napoca, 2012.

- Karl 1996 R. Karl, *Latènezeitliche Siedlungen in Niederösterreich. Untersuchungen zu Fundtypen, Keramikchronologie, Bautypen, Siedlungstypen und Besiedlungsstrukturen im latènezeitlichen Niederösterreich*, în *Historica Austria* 2-3, Wien, 1996.
- Schwappach 1977 F. Schwappach, *Die stempelverzierte Latene-Keramik aus den Grabern von Braubach*, în *Bonner Jahrbücher* 177, 1977, 119-183.
- Szabó et al. 2007 M. Szabó, Z. Czajlik, A. Bödőcs, J.P. Guillaumet, D. Szabó, K. Tankó, L. Timár, L. Bartosiewicz, R. Mohai, F. Molnár, *L'habitat de l'époque de La Tène à Sajópetri – Hosszú-dűlő*, Budapest, 2007
- Szöllősi et al. 2009 Szöllősi Sz., Havancsák I., Bajnóczi B., Kreiter A., Szakmány Gy., Tóth M., *Archeometriai vizsgálatok szerepe a kelta grafitos kerámiák régészeti interpretációjában*, în Ilon G. (ed.) *ΜΩΜΟΣ VI: nyersanyagok és kereskedelem: Őskoros Kutatók VI. Összejövetelének konferenciakötete*, Szombathely 2009, 379-394.
- Tankó, Czajlik 2007 K. Tankó, Z. Czajlik, *Fours*, în M. Szabó (ed.), *L'habitat de l'époque de La Tène à Sajópetri – Hosszú-dűlő*, Budapest, 2007, 220-225.
- Teodor, Nicu, Țau 2000-2001 S. Teodor, M. Nicu, S. Țau, *Ceramica din aşezarea geto-dacică de la Poiana, județul Galați*, în *Arheologia Moldovei* 23-24, 2000-2001, 21-182.
- Toma 2022 C. Toma, *Cercetarea arheologică preventivă a sitului de epocă dacică de la km 2 al drumului de legătură „Girația Calea Sântandrei – Autostrada A3 Biharia”*, în *Crisia* 52, 85-111.
- Tímár 2013 Tímár L., *Késő vaskori veremházak maradványainak értelmezése*, în Anders A. et al. (eds.) *ΜΩΜΟΣ VII. Őskoros kutatók VII. összejövetele*. Budapest, 2013, 290 – 302.
- Vende 1901 Vende A., *Bihar vármegye községek*, în Borovszky S. (szerk.), *Bihar vármegye és Nagyvárad. Magyarország vármegyéi és városai, Magyarország monográfiája*, Budapest, 1901, 36-166.
- Zirra 1980 V. Zirra, *Locuiri din a doua epoca a fierului în nord-vestul României. (Aşezarea contemporana cimitirului Latène de la Ciumeşti şi habitatul indigen de la Berea, jud. Satu Mare)*, în *Studii şi Comunicări Satu Mare* 4, 1980 39-84
- Zirra et al. 1993 V. Zirra, N. Conovici, G. Trohani, P. Gherghe, P. Alexandrescu, Gh Gâţă, V.V. Zirra, *La station gétique fortifiée de „Cetatea jidovilor”, (Coţofenii din Dos, dép de Dolj)*, în *Dacia* 37, 1993, 79-157.

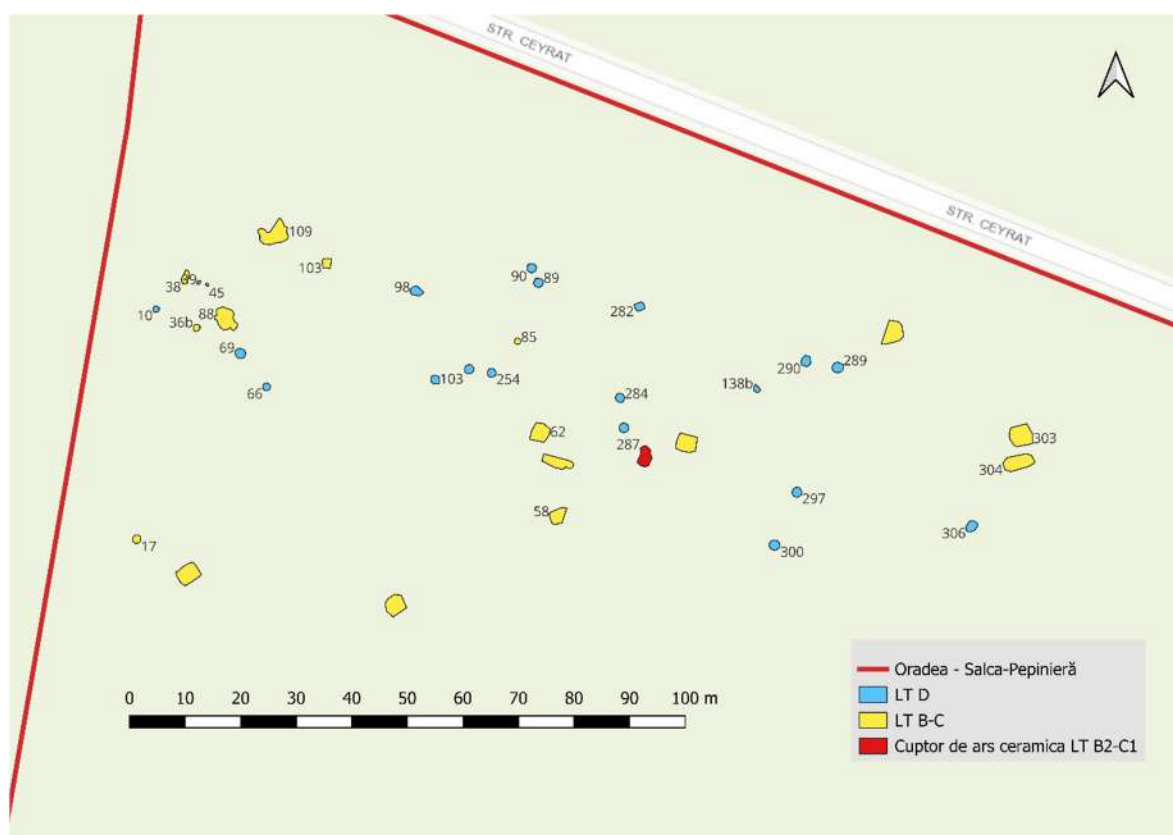
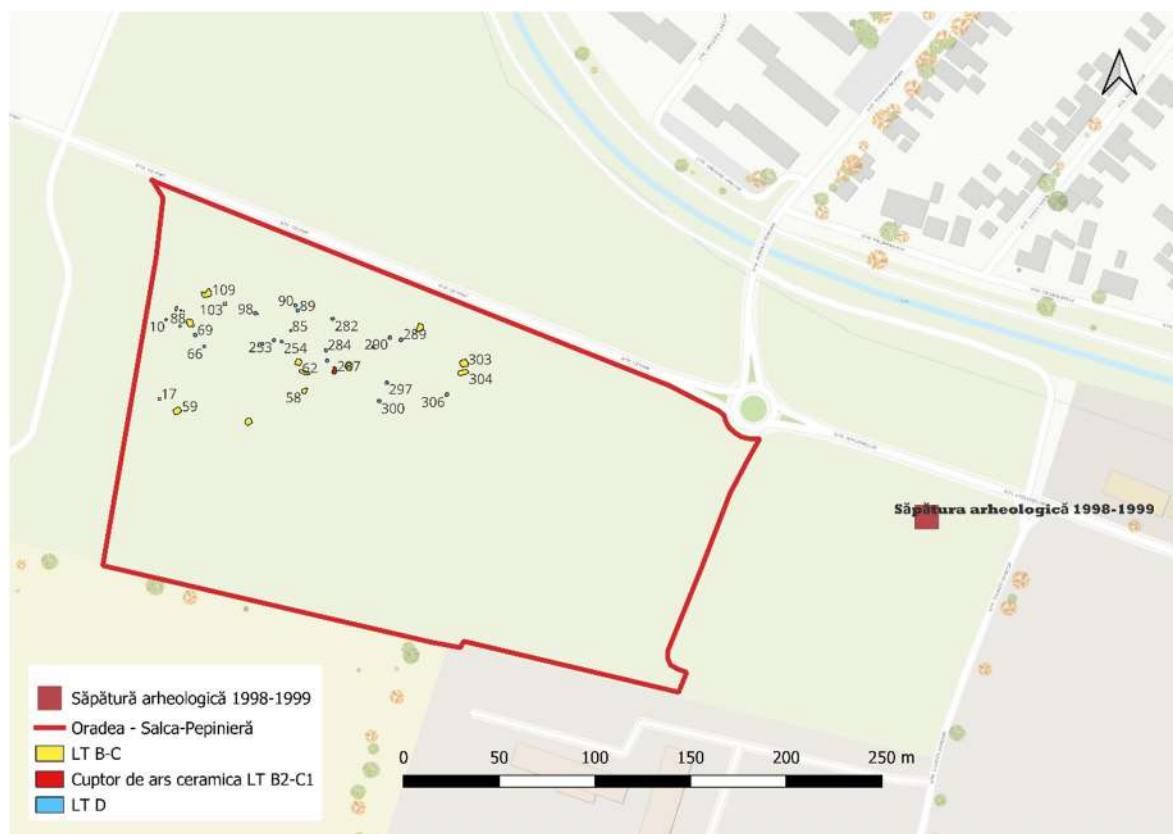

LV • 2025

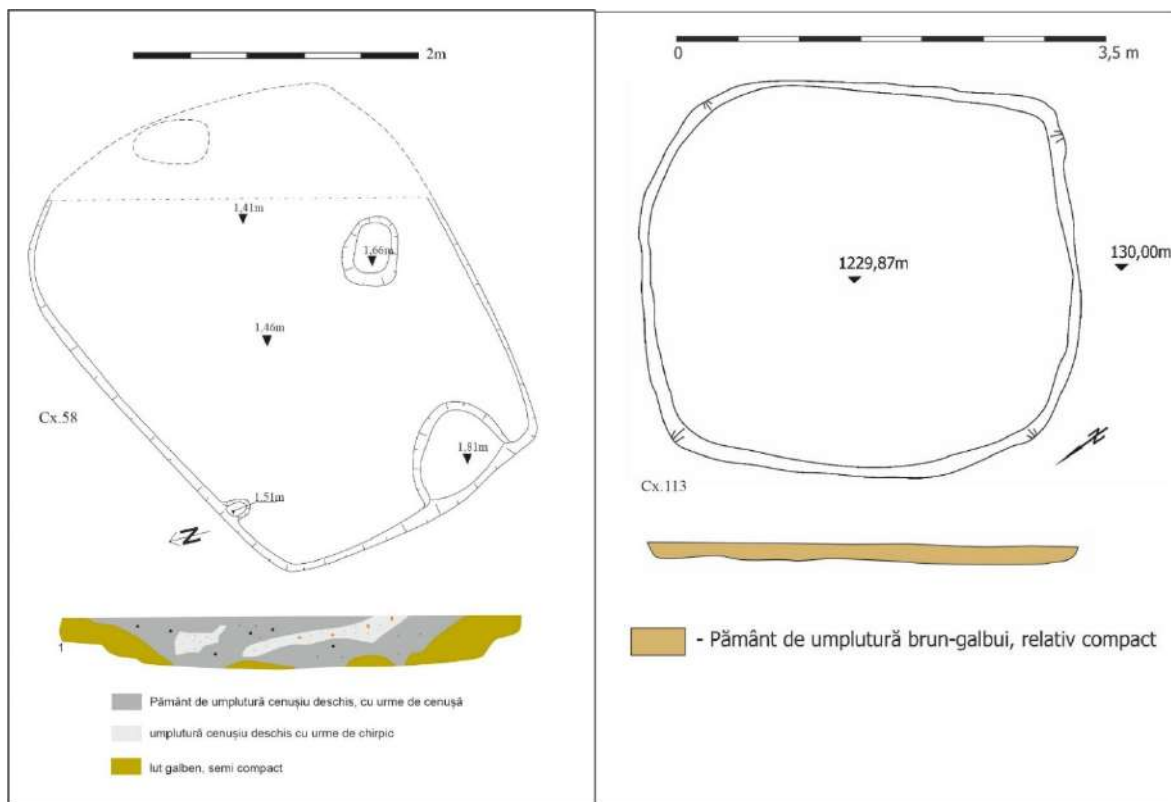

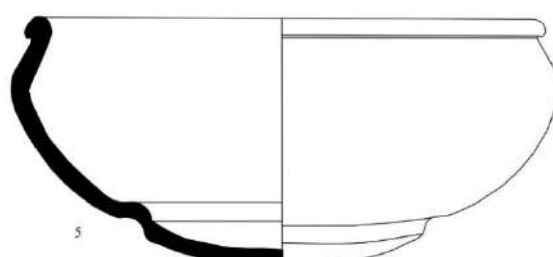
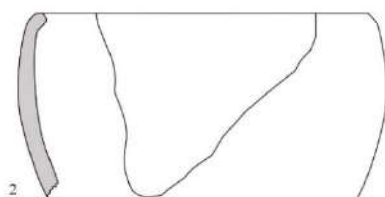
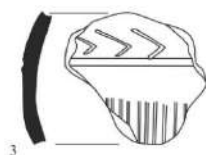
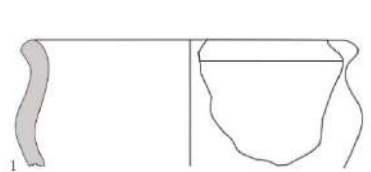
Pl.II

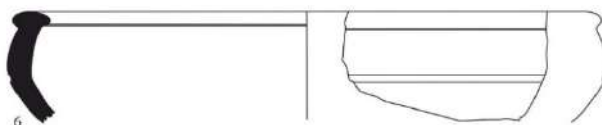
PL.III

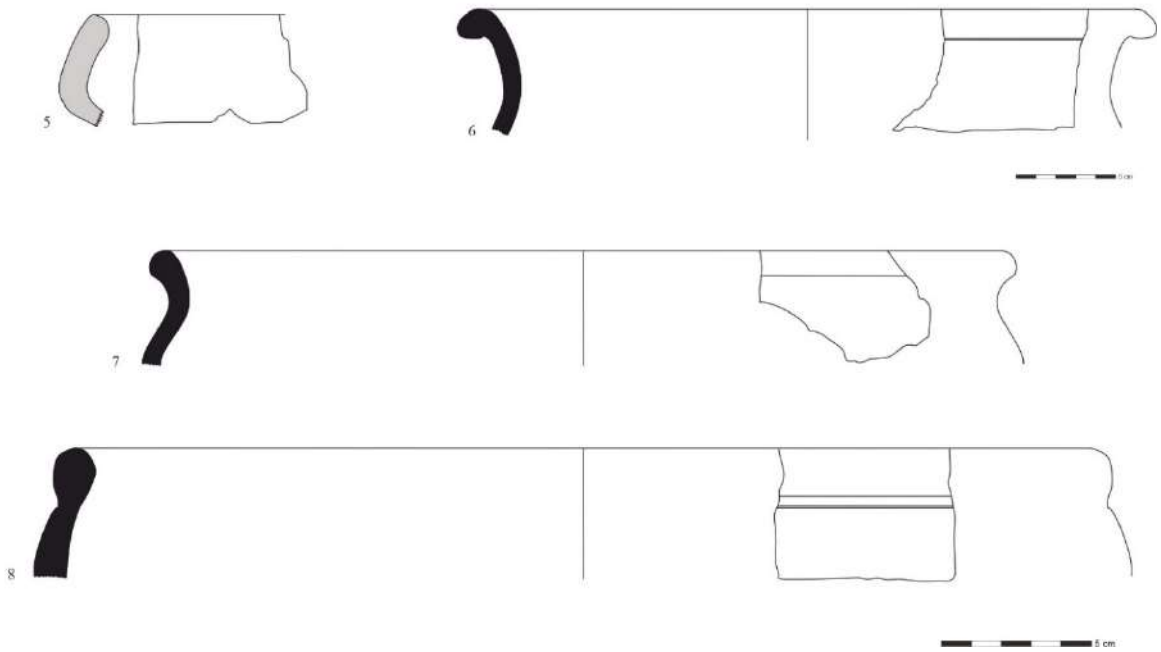
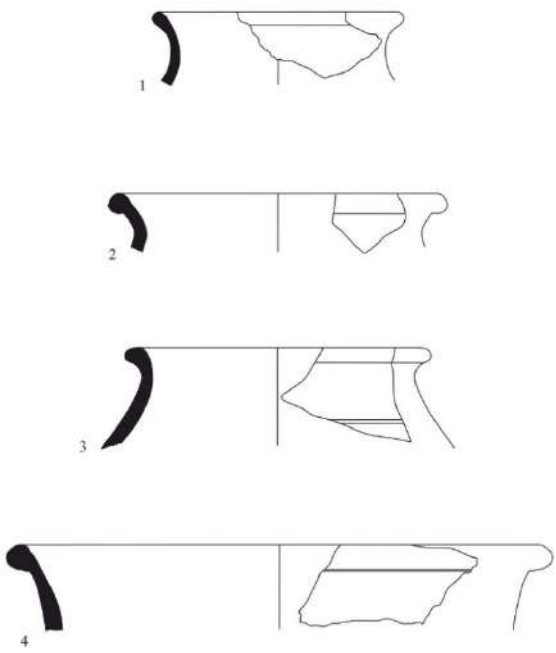
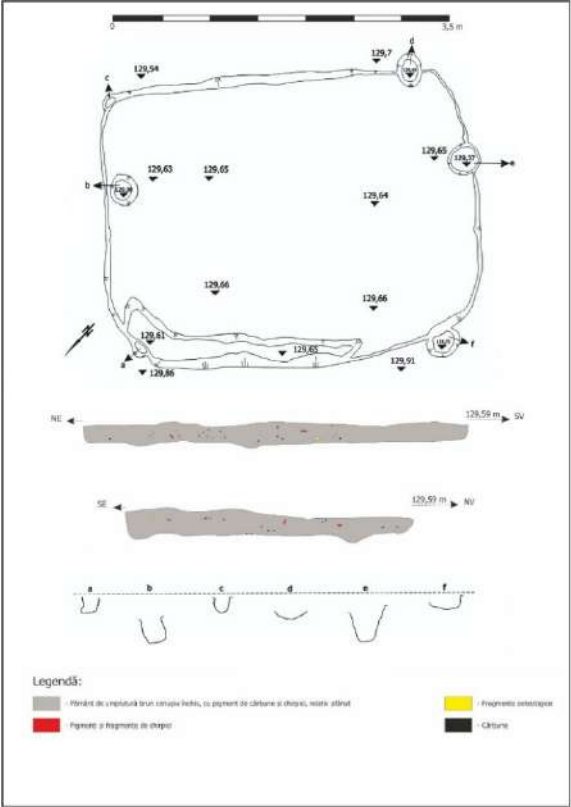

Cx.58

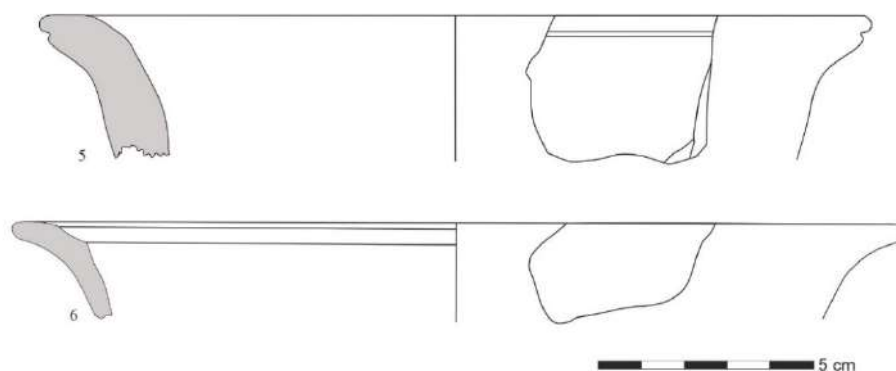
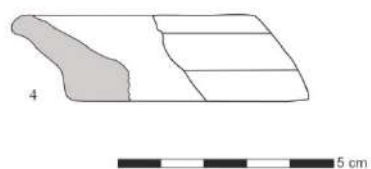
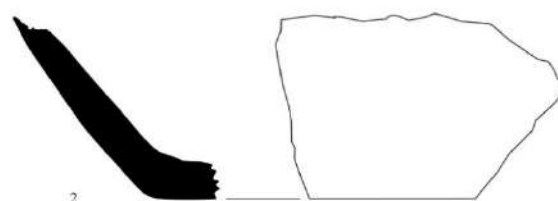
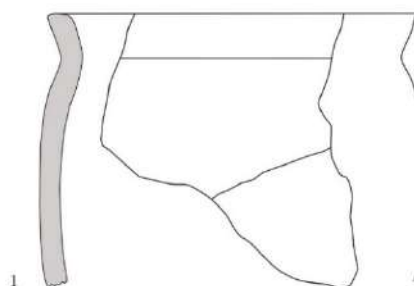

Cx.113

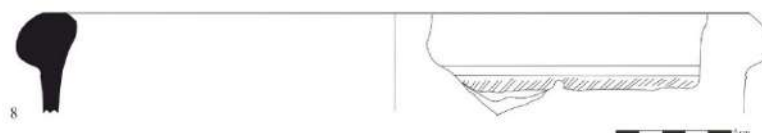
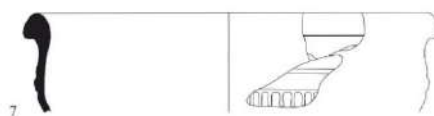
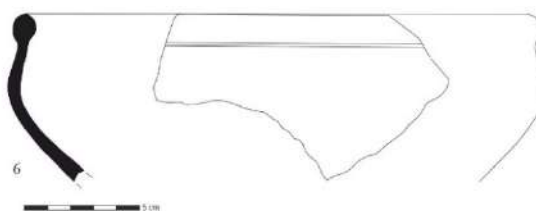
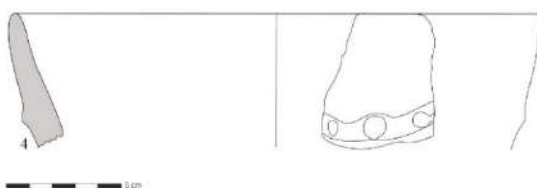
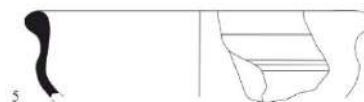
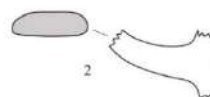
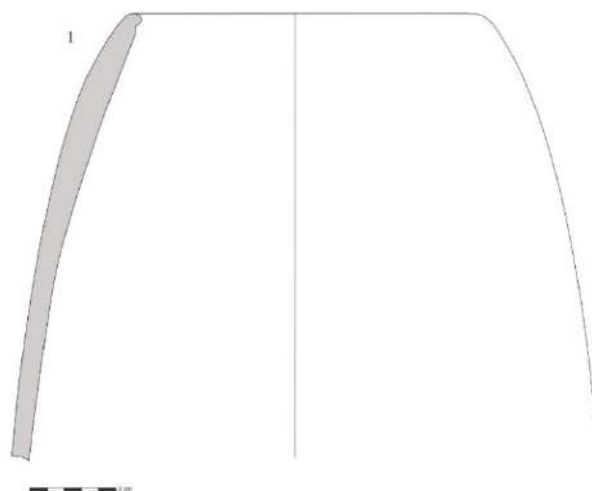
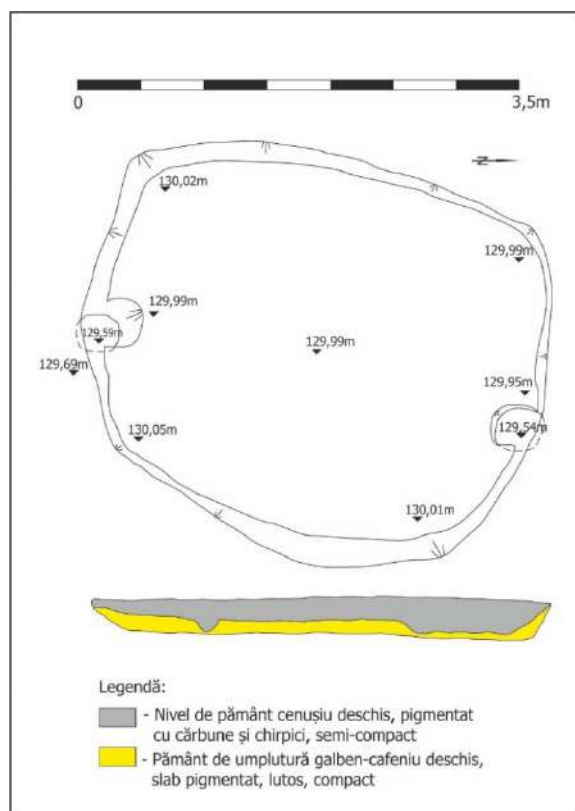

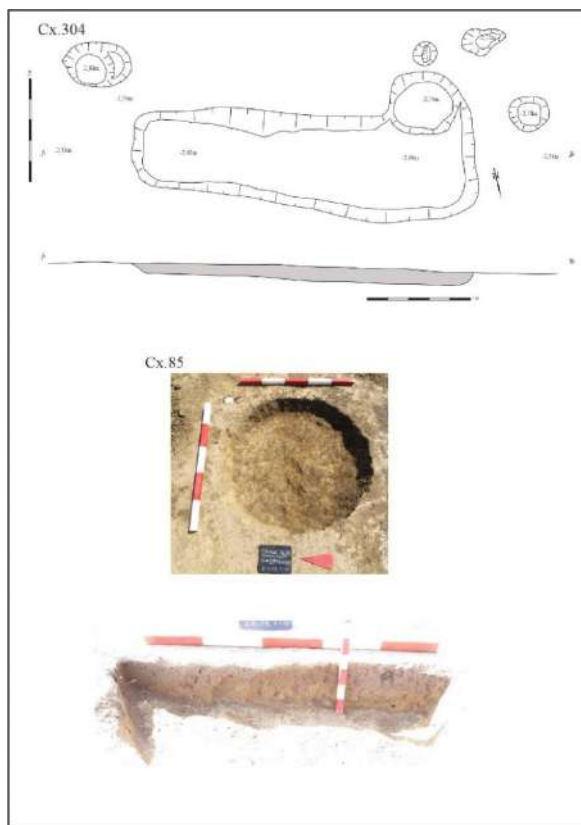

PL.V

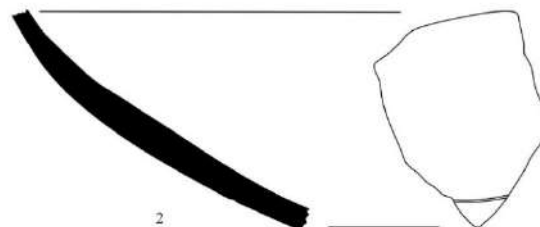
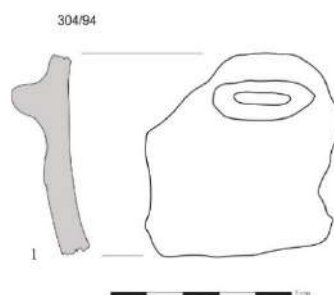

66

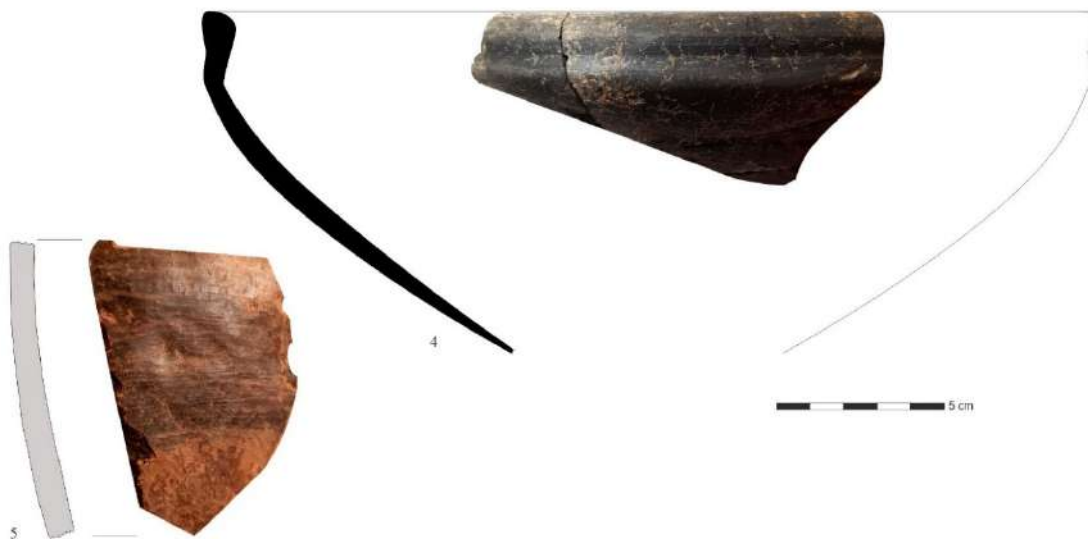

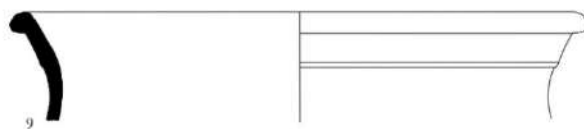
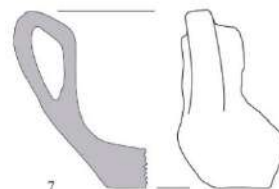
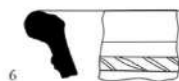
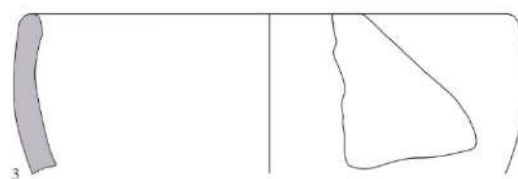
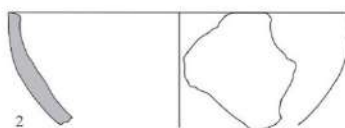
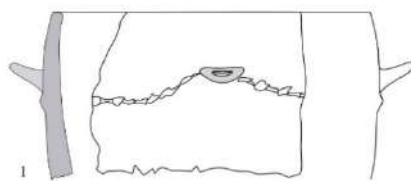
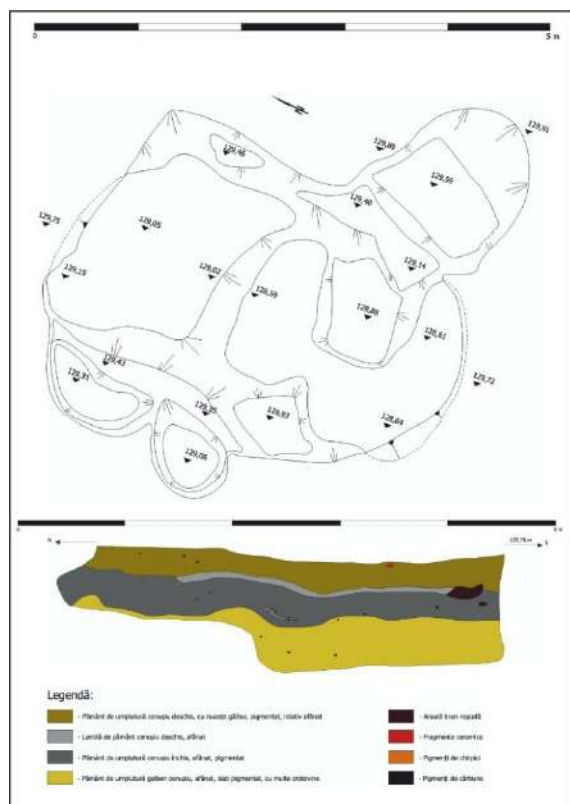

Cx.304

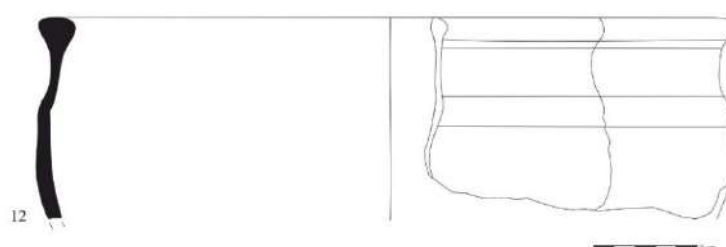
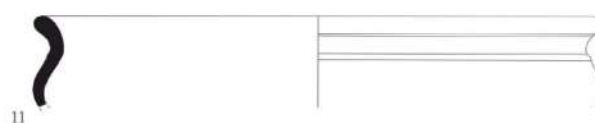
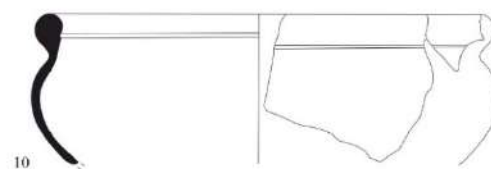
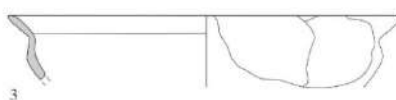
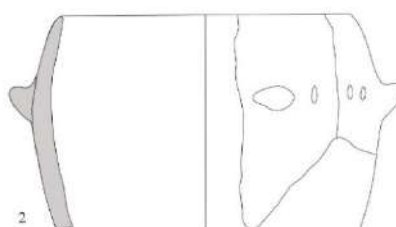
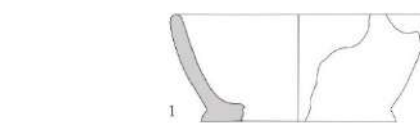
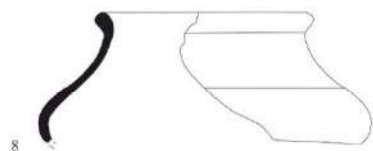
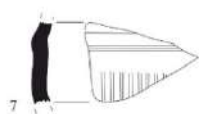
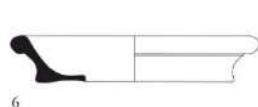

Cx.85

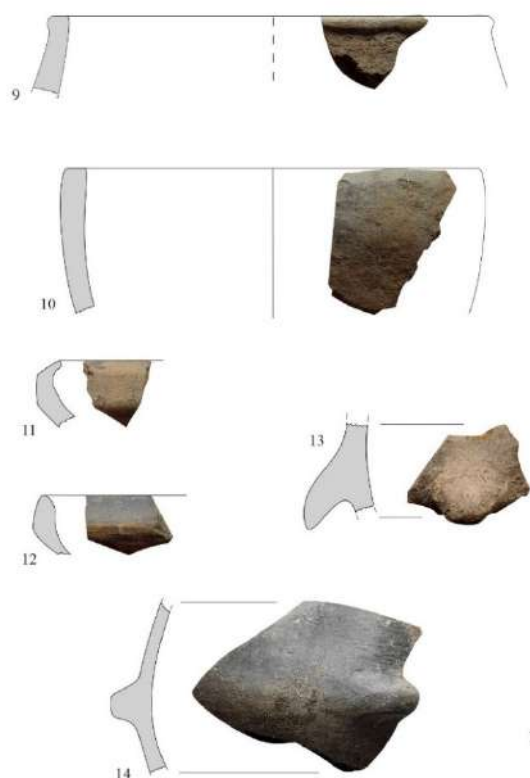

LV • 2025

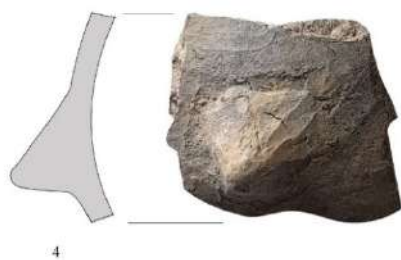

PL.X

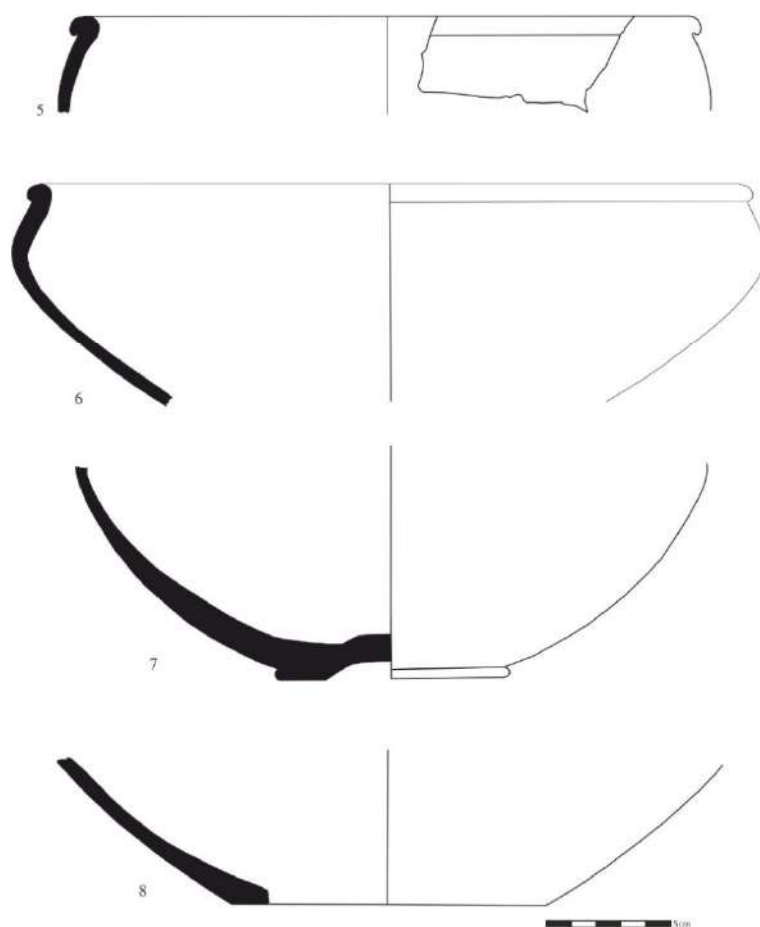
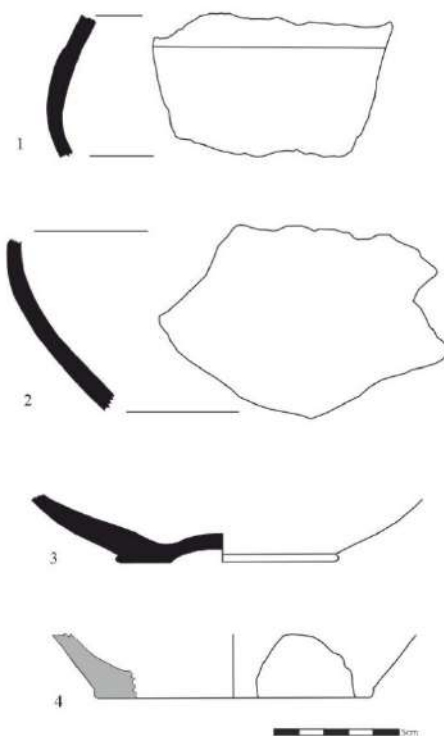
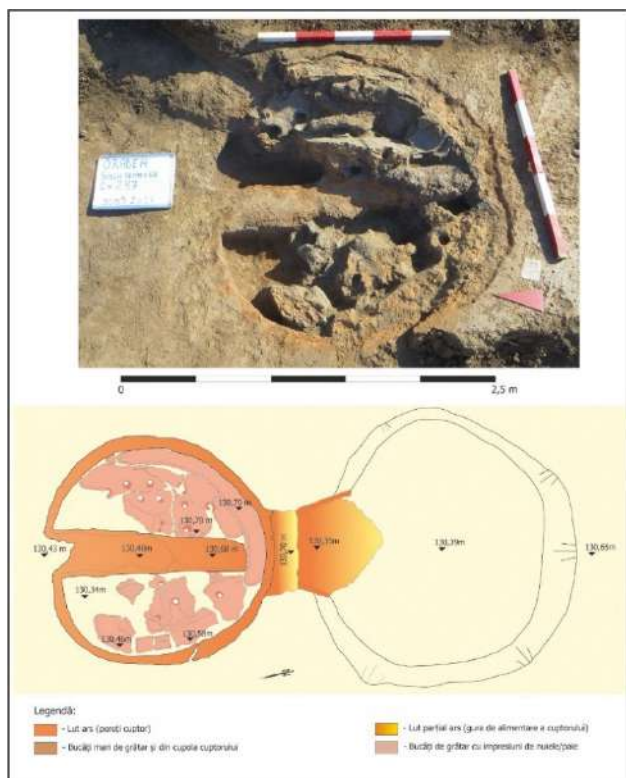

PL.XI

LV • 2025

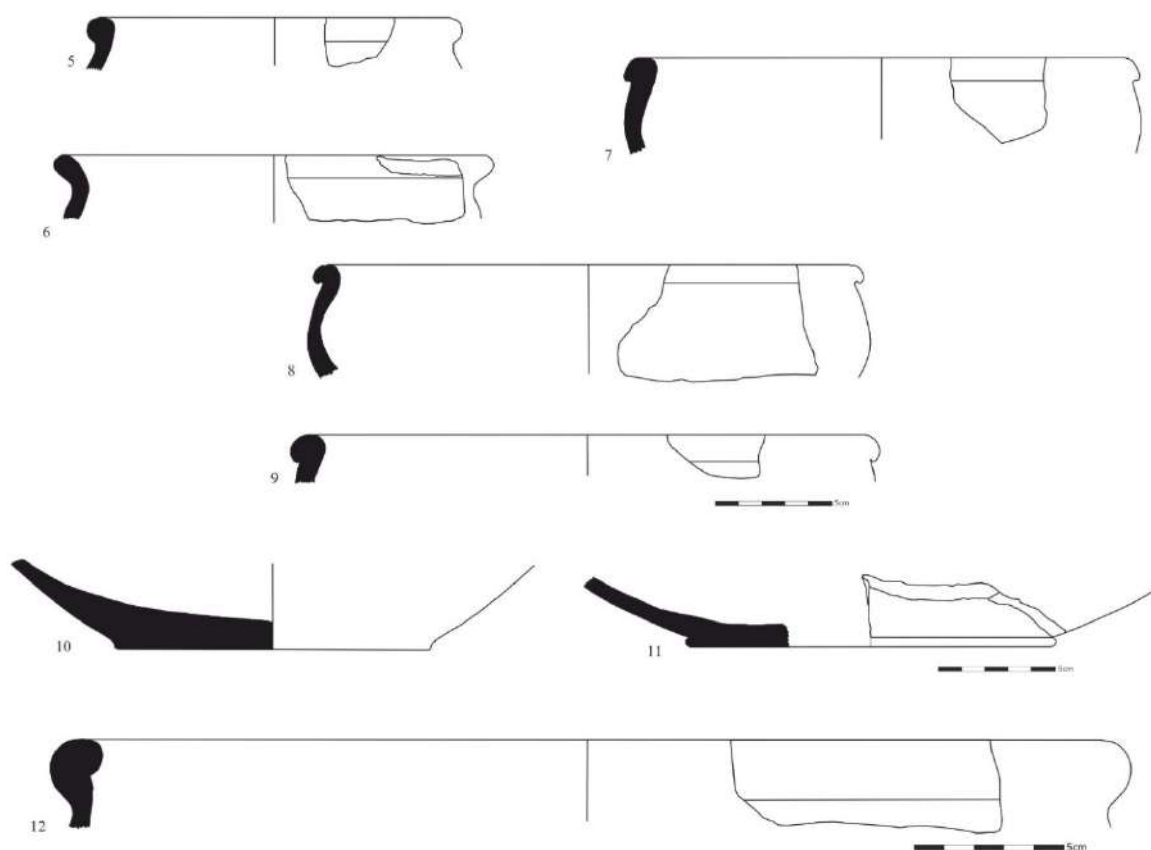
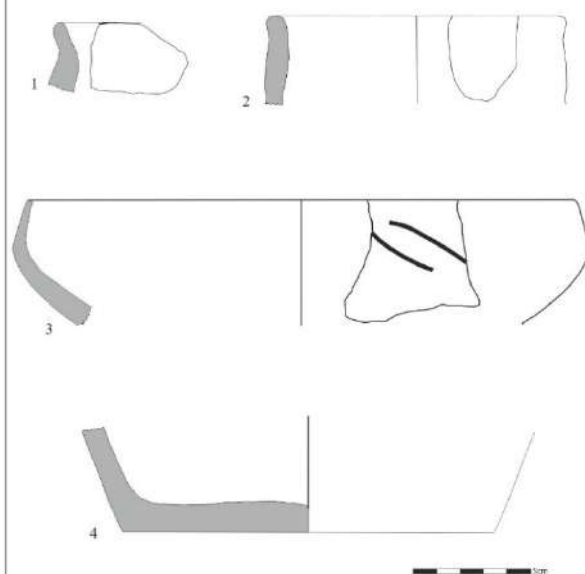
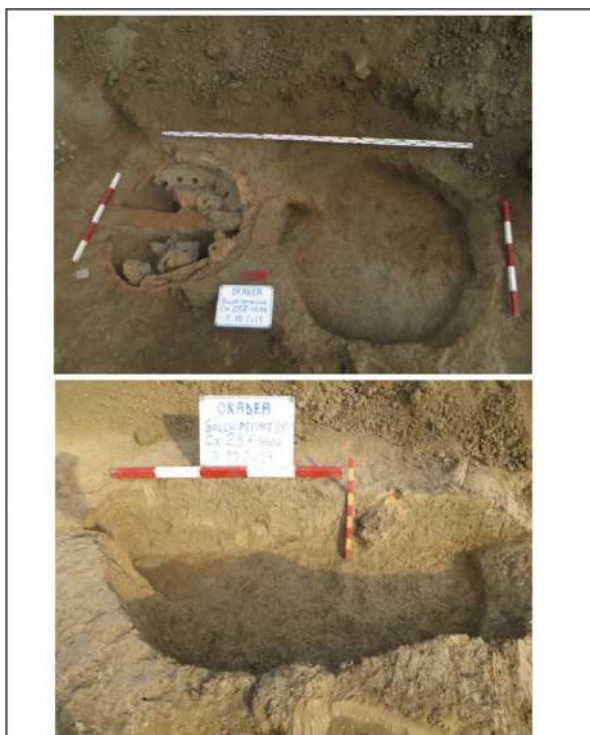

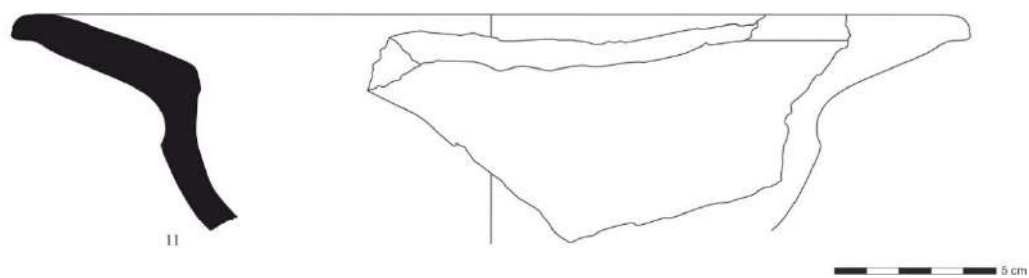
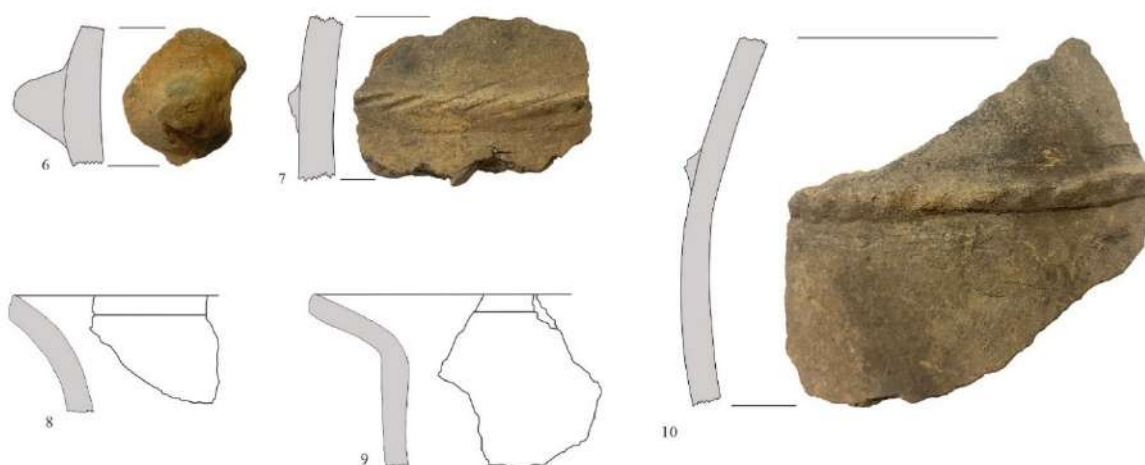
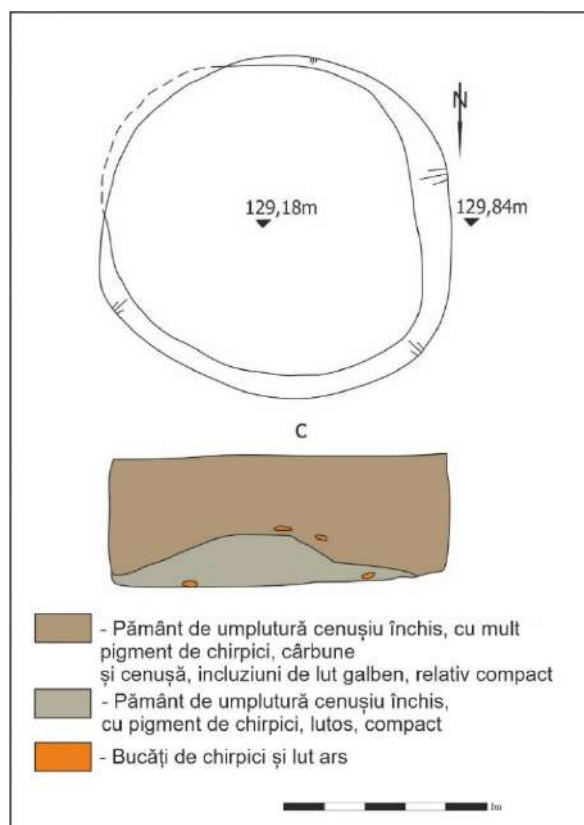
PL.XII

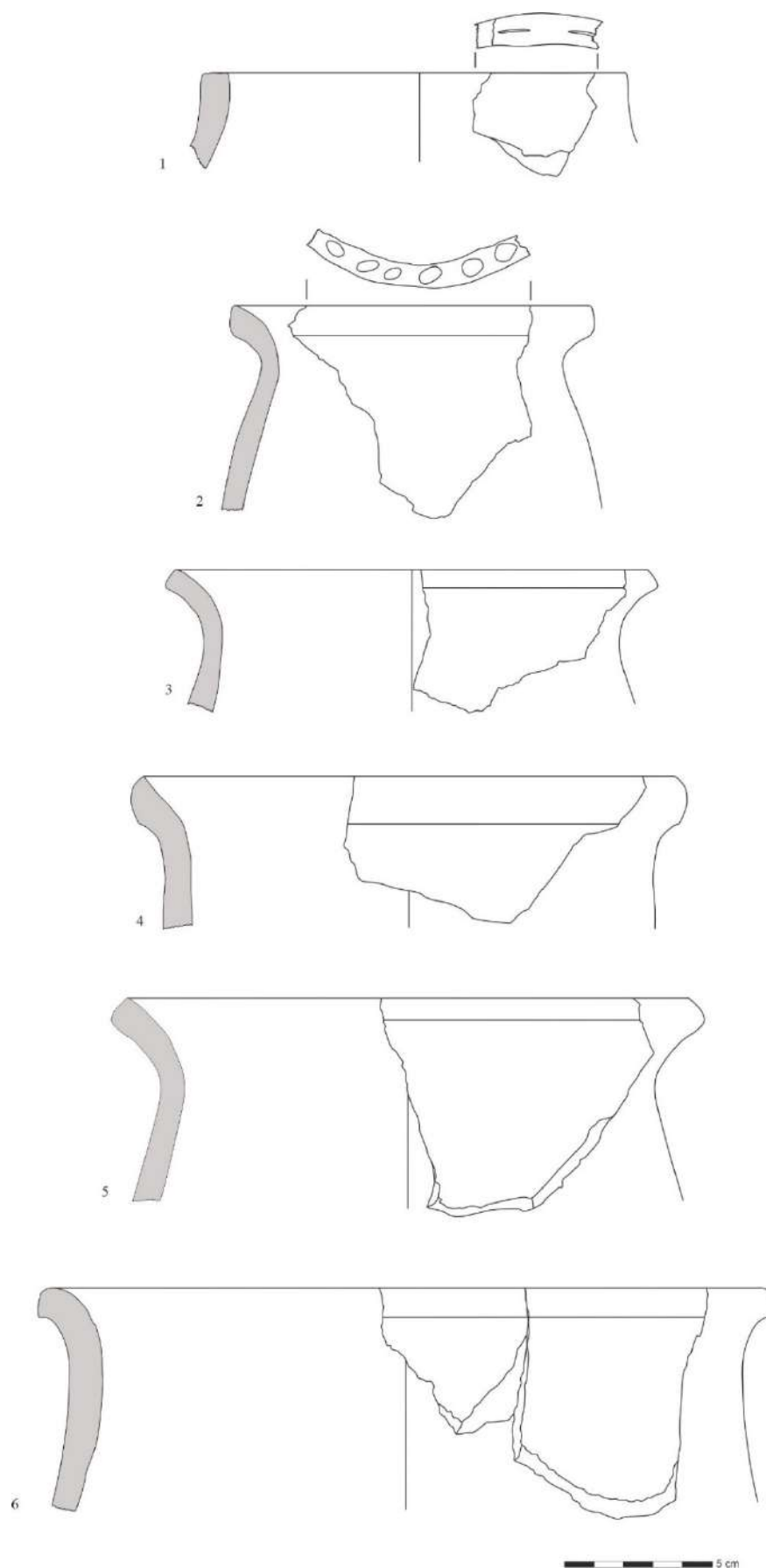

PL.XIII

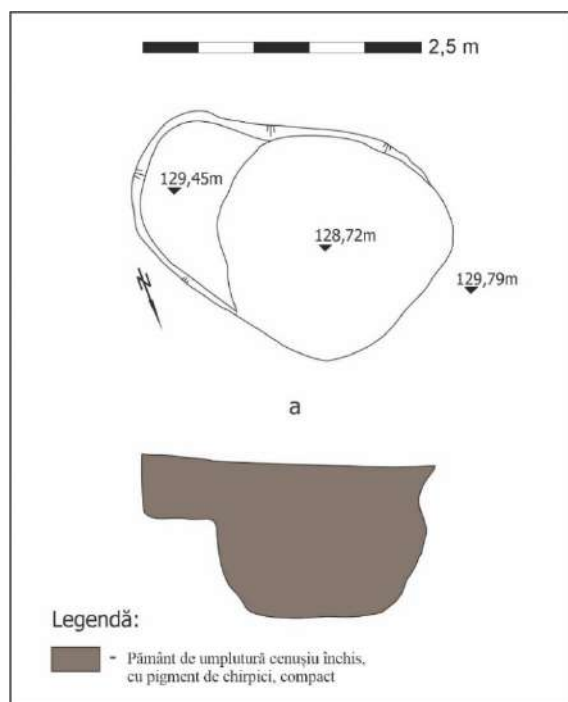
LV • 2025

PL.XVI

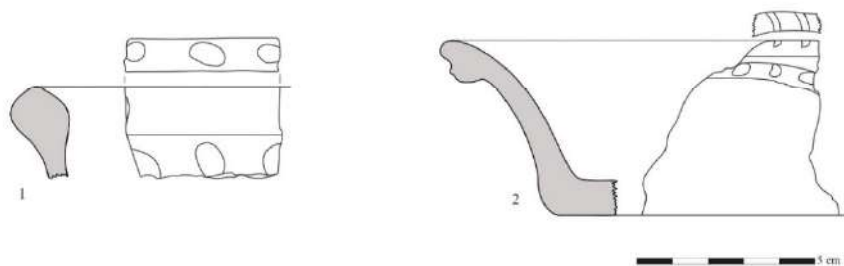

PL.XVII

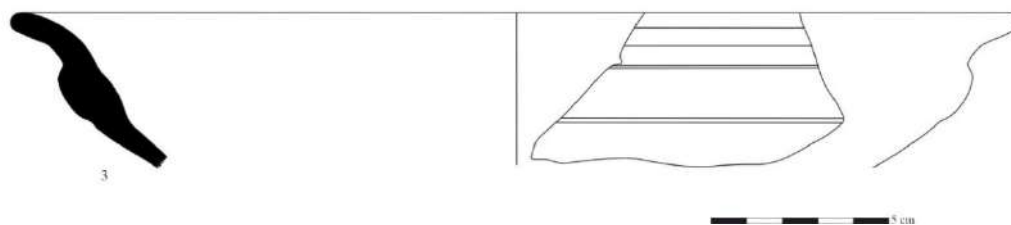
LV • 2025

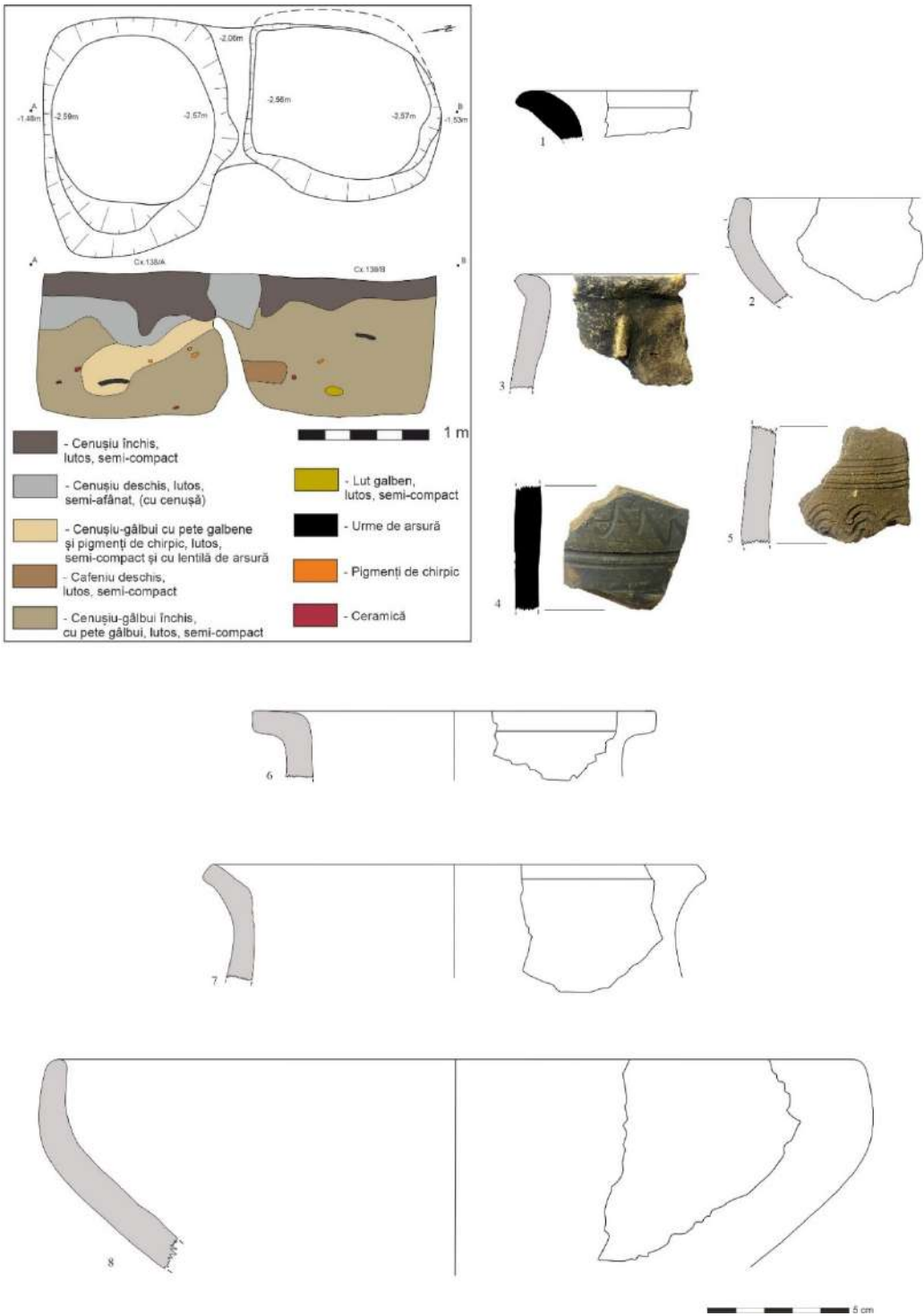

Cx.103

Cx.289

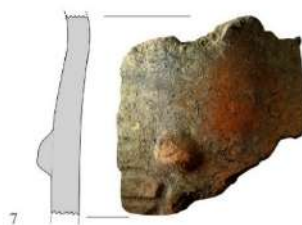
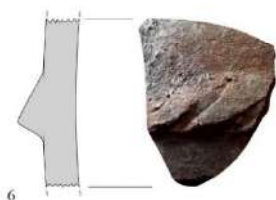
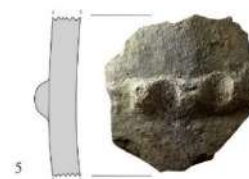
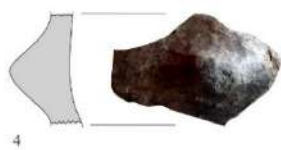
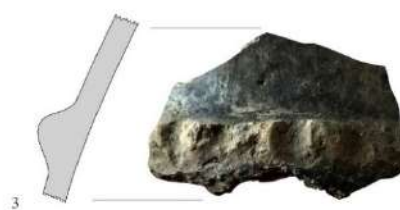

PL.XIX

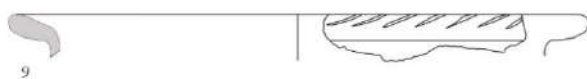
CRISIA

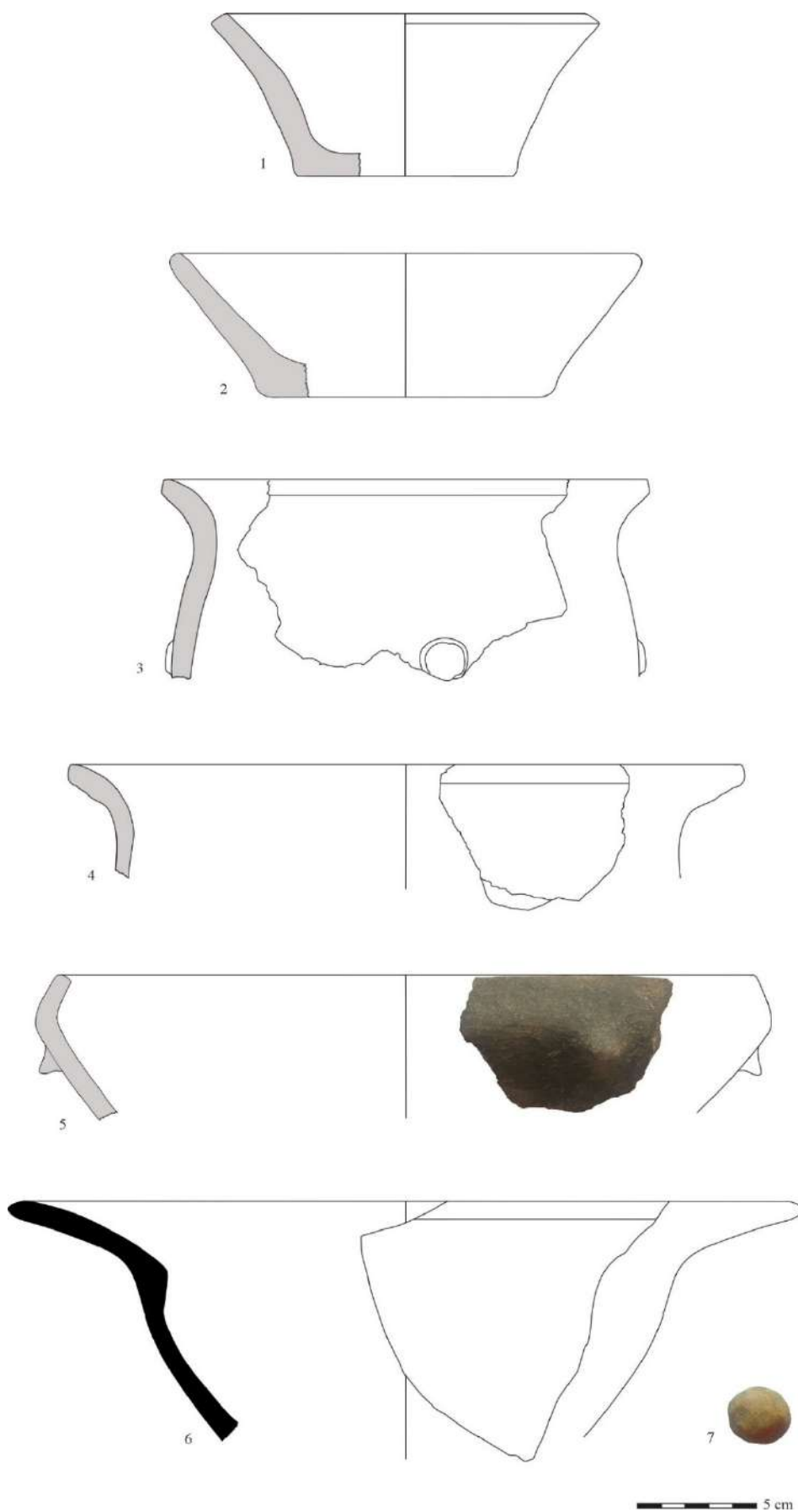
PL.XX

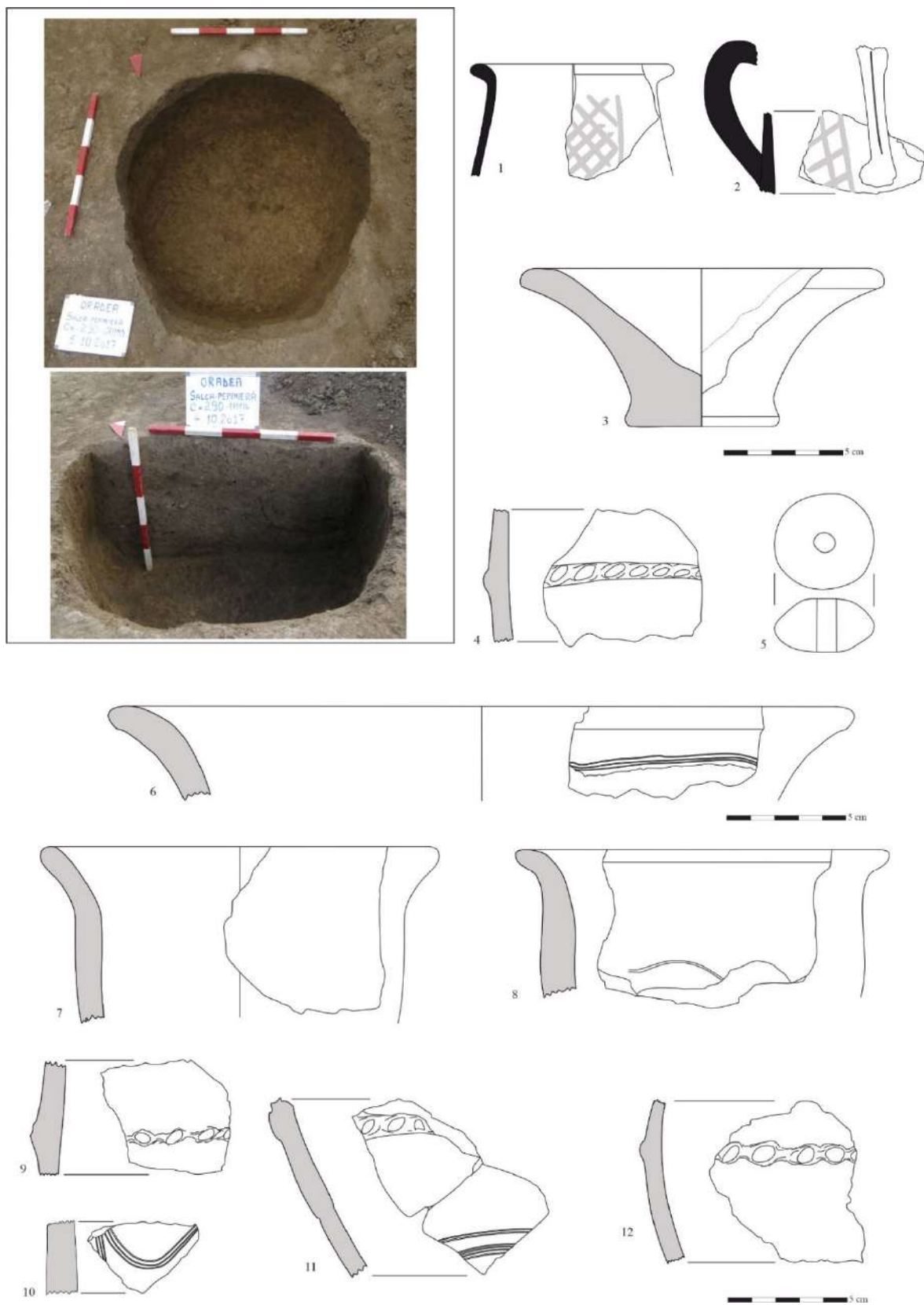
LV • 2025

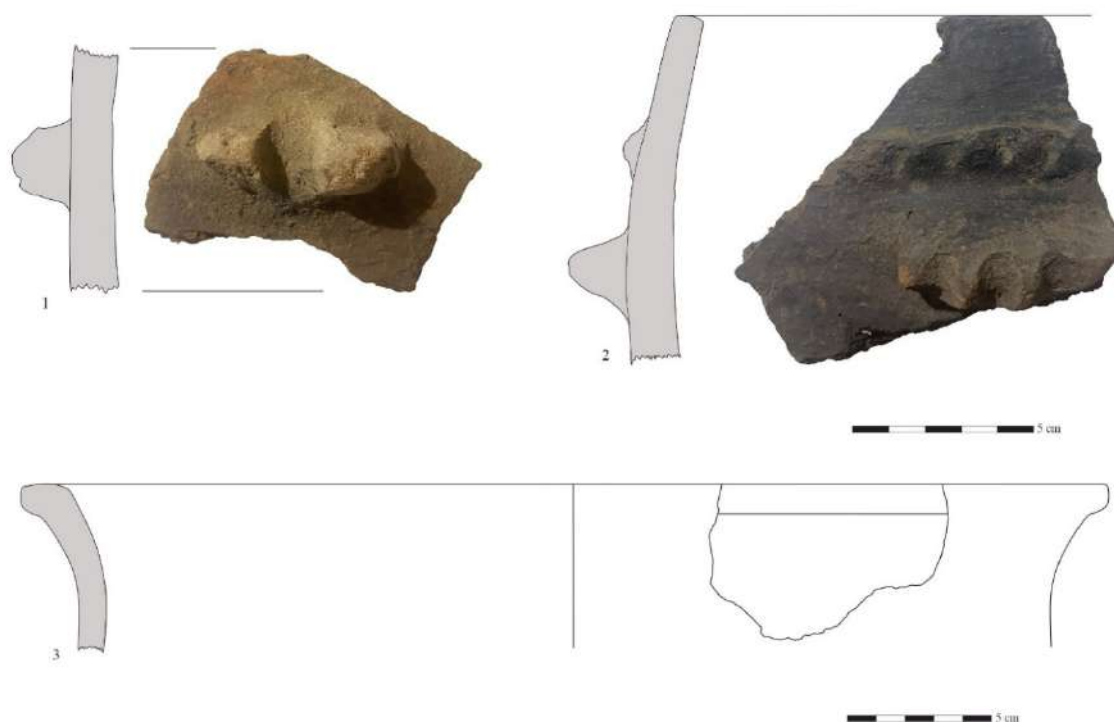
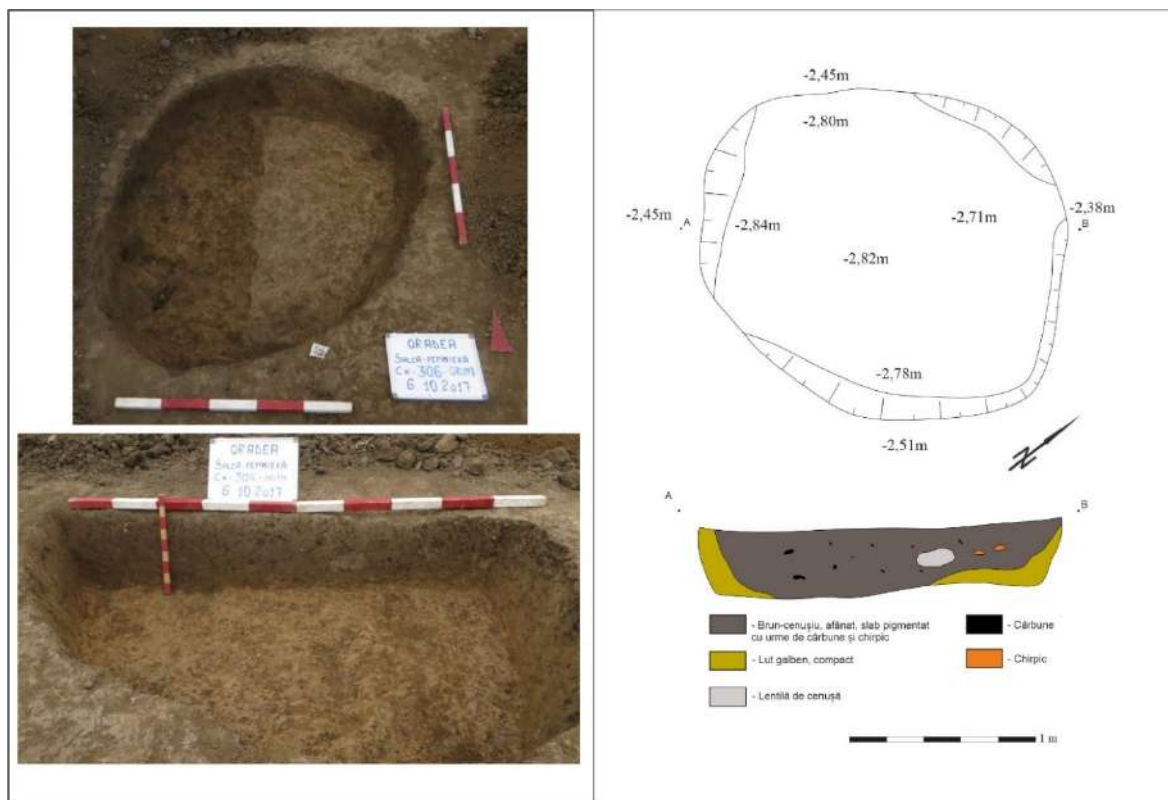
5 cm

PL.XXIII

PL.XXIV

PL.XXV

LV • 2025